

Metodika vzdelávania seniorov s využitím projektovej výučby

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť
Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov ESF

Metodika vzdelávania seniorov s využitím projektovej výučby

vznikla v rámci projektu

**„Podpora aktívneho starnutia cestou rozširovania vedomostí
a zručností gradujúcich kvalitu života seniorov“**

Európska únia
Európsky sociálny fond

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov ESF

Názov projektu:	Podpora aktívneho starnutia cestou rozširovania vedomostí a zručností gradujúcich kvalitu života seniorov
Spolufinancovaný fondom:	Európsky sociálny fond
Riadiaci orgán:	Agentúra Ministerstva školstva SR pre štrukturálne fondy EÚ, Hanulova 5/B, 84101 Bratislava
Operačný program:	Vzdelávanie
Konečný prijímateľ:	Mesto Topoľčany
Miesto realizácie projektu:	Námestie M. R. Štefánika 1, 955 01 Topoľčany
Prioritná os:	2 Ďalšie vzdelávanie ako nástroj rozvoja ľudských zdrojov
Opatrenie:	2.1 Podpora ďalšieho vzdelávania
Kód ITMS Projektu:	26120130055
Kód výzvy:	OPV-2012/2.1/03-SORO
Termín realizácie:	09/2013 – 06/2015
Výška NFP:	128 007,48 €
Druh projektu:	Dopytovo-orientovaný projekt

Obsah

ÚVOD	2
I. PEDAGOGIKA A PSYCHOLÓGIA VZDELÁVANIA SENIOROV	4
1.1 Andragogika a psychológia.....	4
1.2 Osobnosť seniora v spoločenskom systéme.....	4
1.3 Periodizácia životného cyklu človeka s akcentom na seniorský vek	6
1.4 Fyziologické a psychosociálne zmeny osobnosti a organizmu v období sénia.....	6
1.5 Edukácia seniorov	6
1.6 Motivácia k učeníu.....	7
1.7 Potreby a možnosti vzdelávania v starobe	9
1.8 Smery pôsobenia vo výchovno-edukačnej praxi.....	11
1.9 Edukácia seniorov	11
1.10 Typy inštitúcií a programov edukácie seniorov	14
II. PROJEKTOVÉ VZDELÁVANIE.....	17
2.1 Projektové vyučovanie	17
2.2 Princípy projektového vyučovania.....	19
2.3 Projektové vzdelávanie našich seniorov	20
III. PRÍKLAD PROJEKTOVÉHO PRÍSTUPU V PRAXI.....	22
3.1 Problém	22
3.2 Pomôcky	22
3.3 Postup.....	22
3.4 Ozrejmovanie predstavy	23
3.5 Metodické poznámky	24
IV. VYUŽITIE PROJEKTOVÉHO VZDELÁVANIA VO VÝUČBE	26
4.1 Projektové vzdelávanie vo výučbe IKT	26
4.1.1 Základy výučby IKT pre seniorov	26
4.1.2 Využitie interaktívnych prvkov vo vzdelávaní.....	28
4.1.3 Modely vzdelávania IKT pre seniorov	29
4.1.4 Zvládnutie základov výučby IKT a ďalšie námety na vzdelávanie	31
4.2 Projektové vzdelávanie vo výučbe Sakrálneho umenia	31
4.2.1 Organizačná schéma vyučovacej jednotky	31
4.2.2 Štruktúra vyučovacej jednotky	32
V. PROJEKTOVÉ PRÁCE ÚČASTNÍKOV VZDELÁVANIA	34
5.1.Názorná ukážka individuálnej práce z projektového vzdelávania	34
5.2.Názorná ukážka skupinovej práce z projektového vzdelávania.....	35
VI. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	41

ÚVOD

Vzdelávanie je jednou z najvýznamnejších aktivít v živote človeka. V jednotlivých obdobiach života sa však jeho pohľad na vzdelávanie mení. Zatiaľ čo v prvotných fázach vníma vzdelávanie ako nevyhnutnosť a povinnosť, v seniorskom veku je vzdelávanie už vecou osobného záujmu a možnosťou vyplnenia voľného času. Učenie v staršom veku je zložitejším procesom, kedy treba rešpektovať potreby a tempo staršej generácie. Vzdelávanie seniorov sa tak stáva osobitnou oblasťou v rámci vzdelávacieho procesu, ktorému treba venovať špecifickú pozornosť, nakoľko potreby a možnosti seniorov sú do určitej miery obmedzené v porovnaní s mladšími generáciami. Aj toto boli jedny z dôvodov vytvorenia tohto metodického materiálu pre lektorov, ktorý definuje postupy a príklady zavádzania projektovej výučby do vzdelávania seniorov.

Základom tohto vzdelávacieho programu sú všeobecné poznatky z pedagogiky a psychológie vzdelávania seniorov, ktoré sumarizuje prvá kapitola. Táto časť vzdelávacieho programu sa zaoberá okrem iného osobnosťou seniora, fyziologickými a psychosociálnymi zmenami osobnosti a organizmu v období sénia a zároveň usmerňuje lektorov v oblasti problematiky edukácie seniorov, ich motivácie k učeniu a zároveň predstavuje možnosti vzdelávania v starobe.

V priamej nadväznosti na tieto poznatky pokračuje teória projektovej výučby, ktorá sa bežne používa vo vzdelávacom systéme. Táto kapitola popisuje základy projektového vzdelávania, jeho princípy, sumarizuje informácie a skúsenosti s novými metódami založenými na báze konštruktivismu a popisuje ich využitie v projektovom vyučovaní. Na záver aplikuje tieto poznatky do problematiky vzdelávania seniorskej časti populácie.

Názornú ukážku projektového prístupu pri zadávaní úloh v rámci vyučovania predstavuje tretia kapitola, ktorá znázorňuje akým spôsobom by mali byť zadávané jednotlivé úlohy, aby jednotlivé metódy konštruktivismu boli využiteľné vo vzdelávaní.

Spôsob samotného aplikovania projektovej výučby v praxi predstavuje štvrtá kapitola, ktorá je venovaná ukážke vedenia vzdelávacích kurzov v duchu využívania interaktívnych vyučovacích metód. Táto kapitola zároveň predstavuje využitie informačno-komunikačných technológií vo vzdelávacom procese a potvrdzuje, že sú užitočným nástrojom pri zavádzaní inovatívnych metód vzdelávania.

Záverečná kapitola je prácou samotných účastníkov vzdelávaní (seniorov). Táto kapitola je dôkazom toho, že aplikácia projektovej výučby v oblasti vzdelávania seniorov prináša uspokojivé výsledky a ukazuje sa ako vhodný nástroj zvyšovania vzdelanosti tejto generácie. Jednotliví účastníci vzdelávania museli pri spracovávaní problémových úloh vychádzať z teoretických vedomostí nadobudnutých počas jednotlivých hodín, ktoré následne aplikovali pri riešení problémových úloh.

Jednotlivé úlohy museli vypracovať s použitím IKT a následne ich odprezentovali v rámci záverečných hodín vzdelávania.

Tento vzdelávací program poskytuje ucelený pohľad na problematiku využitia projektového vzdelávania vo výučbe seniorov. Predstavuje postupy a možnosti jeho využitia v edukačnom procese a zároveň popisuje praktickú realizáciu projektovej výučby s použitím nových učebných materiálov a pomôcok na príklade vzdelávania IKT a Sakrálneho umenia. Publikácia má slúžiť ako praktický sprievodca pre lektorov na zvládnutie výučby staršej generácie občanov.

I. PEDAGOGIKA A PSYCHOLÓGIA VZDELÁVANIA SENIOROV

1.1 Andragogika a psychológia

Vzdelávanie dospelých, nazývané andragogika, sa podľa súčasných potrieb chápe ako celoživotný proces, v ktorom sa človek stále prispôsobuje zmenám ekonomického, kultúrneho, spoločenského a politického života. Andragogika sa uskutočňuje ako celoživotné učenie. Je to jediný prepojený celok, ktorý umožňuje:

- rozmanité a početné prechody medzi vzdelávaním a zamestnaním,
- získavať rovnaké kvalifikácie a kompetencie rôznymi cestami a kedykoľvek v živote.

Andragogika vychádza vo všeobecných princípoch zo všeobecnej pedagogiky. Prax chápe andragogiku ako vedu o vzdelávaní dospelých, ktorá je samostatnou súčasťou všeobecnej pedagogiky. Pedagogika je teóriou výchovy, vidí morálny subjekt nie ako vnútornú skutočnosť vzdelávaného, ale ako cieľ a úlohu výchovy.

Vzťah andragogiky a pedagogiky:

- jedná sa o vedy totožné,
- jedná sa o vedy nezávislé,
- andragogika je súčasťou pedagogiky,
- andragogika a pedagogika sa navzájom prelínajú.

Základné rozdiely medzi pedagogikou a andragogikou:

Pedagogika

- zaoberá sa výučbou
- vzdelávanie ako príprava na život
- dôraz na výchovu
- utvára osobnosť
- učenie potenciálneho
- základom je psychológia

Andragogika

- zaoberá sa pomocou pri výučbe
- vzdelávanie ako súčasť života
- dôraz na starostlivosť
- dotvára osobnosť
- učenie potrebného (čo je potrebné pre život)
- základom je sociológia

1.2 Osobnosť seniora v spoločenskom systéme

Osobnosť je zložitý a neopakovateľný bio-psycho-sociálny a duchovný systém, ktorý sa mení a vyvíja v závislosti od spoločenského vývoja a to v určitom historickom, priestorovom a teritoriálnom kontexte.

Osobnosť tvoria 3 základné zložky:

- A) racionálna/rozumová,
- B) socio-afektívna/emocionálna (výchovou si rozvíjame zručnosti),
- C) reflexno-vegetatívna/psychomotorická (praxou).

Dynamika osobnosti seniora je v porovnaní s deťmi menej intenzívna. Osobnosťou sa človek stáva až vo výchovnom a socializačnom procese, kde si osvojuje patričné socializačné obsahy (hodnoty, normy, kultúru, tradície, národné povedomie) príslušnej spoločnosti resp. society. V socializačnom procese človek nadobúda mnohé skúsenosti a to tým, že vykonáva celý rad sociálnych rolí, čím sa stáva osobnosťou v pravom slova zmysle. Existujú rôzne teórie starnutia, napríklad:

Genetická teória vychádza z pravdepodobnosti, že ak sa rodičia dožili vysokého veku, tak aj ich deti majú nádej dožiť sa vysokého veku. Starnutie je naprogramovaný dej, lebo genetický materiál sa nachádza v oplodnenom vajíčku (dá sa predvídať).

Mutačná teória tvrdí, že starnutie je výsledkom somatických mutácií, ku ktorým dochádza v priebehu života, napr. ionizujúce žiarenie.

Autoimúnná teória tvrdí, že starnutie sa charakterizuje ako pokles T-buniek a zvýšenie autoprotílátok, ktoré sú spojené so zvýšeným výskytom chorôb vo vyššom veku.

Teória prekríženia zastáva názor, že starnutím sa zvyšuje počet kolagénových vlákien. Prekrižením molekúl nastáva zmena funkcie molekúl a tým aj starnutie.

Hormónová teória má za to, že nervové a hormónové funkcie kontrolujú proces starnutia, ktoré vzniká poklesom funkcie hormónov v závislosti od veku.

Teória voľných radikálov tvrdí, že voľné radikály menia funkcie a chemické zloženie molekúl, čo zapríčiňuje starnutie buniek.

Starnutie nie je choroba, ale biologický proces charakteristický tým, že je naprogramovaný, nezvratný, neopakuje sa a zanecháva trvalé zmeny. Každý jedinec starne inak a v starnutí sú veľké individuálne rozdiely. Starnutím klesá adaptačná schopnosť organizmu. Starý organizmus má oveľa menšiu rezervnú kapacitu ako mladší a ťažšie sa adaptuje na zmeny vonkajšieho i vnútorného prostredia. Známe sú zmeny organizmu, ktoré sa tradične spájajú so starnutím: mení sa telesná výška, vráskavie a ochabuje koža, starne zrakový a sluchový systém, odumierajú mozgové bunky, obranné mechanizmy sú menej výkonné, starnú nervové vlákna, klesá prekrvenie obličiek, mení sa tvar a štruktúra kostí, atrofia svalstva a stráca sa svalová sila, klesá pružnosť pľúc, srdce má menšiu funkčnú rezervu, zvyšuje sa kazivosť chrupu.

1.3 Periodizácia životného cyklu človeka s akcentom na seniorský vek

Starobu je možné charakterizovať ako určité obdobie životného cyklu človeka, ktoré sa vzťahuje k obdobiu právneho nároku na prežívanie a poberanie starobného dôchodku ako aj k obdobiu, ktoré sprevádzajú viaceré involučné/regresívne zmeny.

Periodizácia dôchodkového veku:

- 60 -75 r. – štádium počiatočnej staroby,
- 76 – 90 r. – štádium pokročilej staroby,
- 91 – 110 r. – štádium vrcholnej staroby.

1.4 Fyziologické a psychosociálne zmeny osobnosti a organizmu v období sénia

Starnutie je procesom, v ktorom dochádza k psychickým, sociálnym, somatickým, involučným zmenám, ktoré sa prejavujú na osobnosti resp. v organizme človeka. Starnutie môžeme rozdeliť na niekoľko druhov.

Biologické starnutie, ktorého hlavnými črtami je atrofia a zánik nervových buniek (neobnovujú sa), ukladanie vápenatých solí v tkanivách ľudského organizmu, narušenie priepustnosti povrchových bunkových membrán, autointoxikácia organizmu (neodbúravanie škodlivých látok), sklerotizovanie štruktúr väzivového tkaniva a celková únava a svalová ochabnosť, zlyhávajúce endokrinné systémy a niektorých životne dôležitých orgánov.

Psychické starnutie sa prejavuje najmä zmenami v poznávacích procesoch, zmenami v priestorovej orientácii, úbytkom pamäťových a senzomotorických schopností, zníženou odolnosťou voči psychickej záťaži, novou hierarchizáciou hodnôt, stereotypnosťou v myšlienkových pochodoch a nereálnou predstavou o svete. V súvislosti s psychickým starnutím sa začínajú prejavovať nové potreby ako sú potreba istoty a bezpečia, potreba aktivity, ale i potreba otvorenej budúcnosti (láska, partnerstvo).

Sociálne starnutie je možné charakterizovať najmä vstupom do starobného dôchodku, závislosťou na príbuzenstve, a vyhľadávaním sociálnych kontaktov.

1.5 Edukácia seniorov

Edukácia (zámerné rozvíjanie možností človeka, jeho kultivácia výchovnými prostriedkami) má nezastupiteľné miesto v historickom vývoji ľudskej civilizácie. Už v staroveku vznikali špecifické edukačné inštitúcie, zamerané na odovzdávanie spoločenského poznania novým, prichádzajúcim generáciám. Po stáročia sa výsady vzdelávania dostalo iba relatívne malej časti z celkového počtu detí

a mládeže, triedne úzko limitovanej. Vzdelávať všetky deti, hoci aj na tom najnižšom stupni, je i v európskych pomeroch historicky mladý zámer, o jeho naplnenie sa usilovalo až osvietenstvo.

Iba v ostatných troch desaťročiach sa vzdelávanie stáva skutočne celoživotným. Zámerne otvára možnosti aj pre generačnú skupinu starších a starých ľudí. Na konci dvadsiateho storočia patrí edukácia medzi popredné aktivity v živote človeka, komunity, národov, štátov a celého ľudského spoločenstva.

Edukácia detí a mládeže primárne sleduje, aby žiaci a študenti získali všetky druhy gramotnosti. Edukácia dospelých kladie najväčší dôraz **na inovovanie a získavanie funkčnej gramotnosti**.

1.6 Motivácia k učeniu

Komplex motívov činností človeka, spojený predovšetkým s potrebami, záujmami, postojmi a vlohami prejavuje súčasne s určitými emóciami veľký vplyv na zahájenie, priebeh a výsledky učenia dospelého. Dospelý sa učiť môže, ale aj nemusí, hovorí sa tu o „boji o motiváciu účastníkov k učeniu“. Výsledkom je vlastná motivácia, ktorá býva tou najlepšou. Sebamotivácia dospelého človeka prebúda energiu k učeniu a energia k učeniu vedie cez úspechy v učení. Žiadna motivácia nie je tak silná ako úspech. Vo vzdelávaní dospelého sa dôraz kladie predovšetkým na kladnú motiváciu ako je napr. záujem o učebnú látku, aspiráciu a seberealizáciu účastníka. Na schopnosť učiť sa pôsobia tieto faktory:

- vôľa k učeniu (intenzita a ochota k učeniu),
- uvedomelosť (sila podnetov k učeniu),
- kapacita intelektu (prijatie a spracovanie informácií),
- ľahkosť a náročnosť učenia (rýchlosť s akou sa učebná látka osvojí),
- trvanlivosť učenia (schopnosť vybaviť si učivo v určitej chvíli a v určitých súvislostiach).

Z hľadiska účastníka znázorňuje učebné motívy pyramída učebných motívov:

Pyramída vychádza z toho, že vzdelávanie dospelých je založené na získavaní informácií, zručností a návykov. Na vrchole pyramídy stojí individuálny úžitok.

Motivácia zahŕňa rozličné formy aktivácie a zamerania činnosti človeka. Patria sem potreby, motívy, postoje, hodnoty a záujmy - vedomé alebo uvedomelé pohnútky, ktoré determinujú činnosť, aktivizujú človeka a vedú k uspokojeniu potrieb. Ďalej zjednocujú vnútorné potreby a vonkajšie podnety, preto sú dôležitou stránkou učenia.

Motivácia učiaceho sa môže byť:

- **Vnútna**, ktorá je podmienená potrebami učiaceho sa - túži po nových vedomostiach, samotné poznanie má pre neho vysokú hodnotu a z učenia má radosť.
- **Vonkajšia**, ktorá vychádza z vonkajších podmienok - učitelia sa učia, aby splnili požiadavky okolia, aby sa vyhli trestu rodičov, aby neboli preradení na nižšiu prácu. Je menej hodnotná, proces učenia neprináša pozitívne prežívanie, cieľom je stanovené kritérium, preto sa človek snaží dosiahnuť cieľ i nevhodnými prostriedkami - opisovanie, plagiatstvo a pod.

Cestou k úspechu je INTERIORIZÁCIA (zvnútornenie) vonkajšej motivácie, zmena na vnútornú motiváciu. Podmienky pre interiorizáciu sú najmä:

- vývinové osobitosti učiaceho sa - ak je cieľ príliš vzdialený, úloha príliš ťažká, vonkajšia motivácia sa nevnútorní,
- minulé skúsenosti - nie je možné motivovať bez znalosti jeho minulých vedomostí, skúseností,
- seberealizácia,
- aspiračná úroveň,
- záujmy,
- znalosť výsledkov v učení,
- stanovenie cieľov,
- tendencia dokončiť úlohu,
- odmena a trest,
- úspech a neúspech.

Niektoré teórie rozdeľujú motivačné faktory na:

- satisfaktory (zadosťučinujúci faktor) majú motivovať vnútorné potreby človeka,
- dissatisfaktory majú naopak spôsobovať nespokojnosť.

Vnútornými motivačnými činiteľmi učenia sú potreby. Ako motivačné činitele učenia môžeme teda potreby rozdeliť do nasledovných kategórií:

Poznávacie potreby, ktoré predstavujú túžbu po vedomostiach, prvotná zvedavosť (čo je to?). Poznávacie potreby môžu byť:

- receptívne - v situáciách, keď učiaci sa hľadajú niečo v zdrojoch,
- produktívne - pri experimentovaní, vlastnej činnosti.

Sociálne potreby, ktoré predstavujú vzťah k učiteľovi, potreba prestíže, súťaživosť - porovnávanie vlastného výkonu s predchádzajúcim.

Výkonové potreby, ktoré sú charakteristické potrebou dosiahnuť úspech, alebo potrebou vyhnúť sa neúspechu.

1.7 Potreby a možnosti vzdelávania v starobe

Motivácia a osobné postoje sú dôležitými determinantmi výkonu starších ľudí. Motivácia k štúdiu je významnou pedagogicko-psychologickou kategóriou, ktorá ovplyvňuje rozhodovanie študovať a prečo ísť študovať. Motívy seniorov pri ďalšom vzdelávaní sú rôzne, nakoľko občania v postproduktívnom veku sú sociálnou skupinou, ktorá sa vyznačuje najmä **homogenizáciou** (väčšina jej členov je vylúčená z pracovného procesu) a **diferencovanosťou**, ktorá je daná dosiahnutou úrovňou vzdelania, pôvodnou profesiou, sociálnym zaradením v mikroklimé rodiny, finančnými možnosťami a osobnými celoživotnými skúsenosťami. Aj z tohto dôvodu je motivácia seniorov rôznorodá. Jedná sa napr. o udržanie psychickej a sociálnej aktivity, osamelosť, sociálnu integráciu, udržiavanie sebestačnosti, naplnenie osobných záujmov, uskutočnenie toho, čo nestihli v období ekonomickej aktivity.

Pri motivácii seniorov je dôležité brať ohľad na ich vzdelávacie potreby, ktoré sa stávajú nevyhnutnou súčasťou kvality života v období staroby. Umožňujú seniorom prístup ku kvalitným informáciám, zvyšujú ich sociálne zručnosti aj ich aktívne zapojenie sa do verejného života. Zároveň je nutné zohľadniť tiež ich sociálne potreby (potreby kontaktu), ktoré vyplývajú predovšetkým zo základného pocitu v starobe (pocitu zbytočnosti) a taktiež je potrebné zohľadniť potreby sebarealizácie.

Vzdelávanie seniorov vyžaduje premyslený prístup vo všetkých vzdelávacích stupňoch. Predovšetkým tých, kde vyžadujeme od študujúceho verejnú demonštráciu jeho názorov alebo vedomostí. Preto je nevyhnutné hľadať pre skupinu občanov v postproduktívnom veku rozmanité špecifické vzdelávacie formy rôzneho charakteru. Výchovno-vzdelávacie aktivity, resp. programy pre seniorov by mali mať rôznorodý charakter a ich realizácia by bola možná v rámci niektorých z nasledujúcich zložiek výchovy seniorov:

1) Mravná výchova seniorov, v ktorej ide o aktivity morálneho, filozofického, náboženského a svetonázorového charakteru, napr. nácvik sebaovládania, čítanie náboženskej a filozofickej literatúry, pútnické zájazdy, účasť na bohoslužbách, pastoračia, výcvik asertivity a empatie, filozofické rozpravy,

duchovné cvičenia a semináre. Význam spirituality v živote seniorov je nesporný, pretože mnoho starších ľudí nachádza nádej a zmysel svojho bytia práve v Bohu, resp. v duchovnej sfére. Preto sa považuje zastúpenie náboženských aktivít pre seniorov, dôchodcov za relevantné a prospešné.

2) Estetická výchova seniorov, v ktorej ide o aktivity kultúrno-umeleckého a estetického charakteru:

- **Útvar literárno-slovesnej záujmovej činnosti seniorov**, pozostávajúci z ochotníckeho divadla, návštevy divadelných predstavení a hier, umeleckého prednes na rétorických seminároch, slovesnej amatérskej literárno-umeleckej tvorby, spoločného čítania úryvkov z literárnych diel, prezentácie vlastnej literárnej tvorby a podobne.
- **Útvar hudobnej záujmovej činnosti seniorov**, ktorý by bol zameraný na prácu v spevokole, individuálnej hre na hudobný nástroj, rôznych koncertov, návštev koncertov mimo zariadenia, posuchu a rozboru rôznych hudobných žánrov a podobne.
- **Útvar pohybovo-tanečnej záujmovej činnosti seniorov**, ktorý charakterizujú kurzy spoločenského tanca, tanečný folklór, nefolklórny tanec, gymnastika a iné.
- **Útvar modelárskej a výtvarnej záujmovej činnosti seniorov**, pozostávajúci z amatérskeho výtvarníctva, návštevy výstav, galérií a vernisáží, amatérskeho filmu, modelárstva, amatérskeho fotografovania.

3) Ekologická a environmentálna výchova seniorov, ktorá je súhrnom aktivít prírodného a prírodovedného charakteru, napr. práca na ekoprojektoch, estetizácia prírodného prostredia, prechádzky do prírody, návštevy chránených prírodných lokalít a botanických záhrad, návštevy výstav, sledovanie prírodopisných televíznych programov, tvorba ekoplagátov, návšteva hvezdárne, tvorba herbárov.

4) Pracovná a polytechnická výchova seniorov, v ktorej ide o aktivity pracovno-technického a informačno-technologického charakteru, napr. ručné práce, rezbárstvo, záhradkárstvo, ovocinárstvo, zeleninárstvo, kníhviazačstvo, práca s hlinou, výroba pracovných nástrojov, počítačové kurzy, internet, opravy predmetov.

5) Telesná a zdravotná výchova seniorov, zameraná na aktivity telovýchovného, športového, zdravotného a turistického charakteru, napr. ranné spoločné cvičenia, kurzy sebaobrany, kurzy správnej výživy, účasť na rôznych športových zápasoch, prechádzky, meditačné cvičenia, rekreačné pobyty, turistika.

6) Rozumová výchova seniorov, charakterizovaná aktivitami spoločensko-vedného, jazykového, poznávacieho a vedomostného charakteru, napr. spoločenské večery, prednášky, vzdelávacie kurzy, poznávacie a vzdelávacie zájazdy, právnické a ekonomické kurzy, tréning pamäti, čítanie odbornej literatúry a tlače, hranie spoločenských hier.

1.8 Smery pôsobenia vo výchovno-edukačnej praxi

Problematika vzdelávania starších ľudí sa zaraďuje medzi aktuálne otázky súčasnosti. Jej naliehavosť zvyrazňuje stále rastúci podiel starších a starých ľudí v populácii obyvateľstva. Ľudský vek sa predlžuje, preto počet starších ľudí neustále stúpa. Starnutie populácie predstavuje nezvratne prebiehajúci proces, ktorého dôsledky sa u nás plne prejavajú až o niekoľko rokov, avšak spoločnosť musí už teraz na ne reagovať a pripravovať sa na ich riešenie. Vo výchovno-vzdelávacej praxi ide o tri smery pôsobenia:

Prvý smer pôsobenia výchovno-vzdelávacej praxe sa prejavuje v edukačných a edukatívnych aktivitách určených predovšetkým kategórii starších, ktoré pozitívne ovplyvňujú vlastný postoj starších ľudí k starobe ako k životnému obdobiu. Vnútorne vitálne mechanizmy edukatívnych aktivít patria k procesom, ktoré prispievajú k podpore a udržiavaniu duševného a fyzického zdravia ich účastníkov. Učiaci sa, pretože je práve edukačne orientovaný na budúcnosť, vždy opätovne a bez ohľadu na vek prežíva vo svojich reflexiách očakávanie niečoho, čo je príznačné pre mladícky optimizmus.

Druhý smer pôsobenia vo výchovno-edukačnej praxi sa prejavuje najmä v aktivitách určených skupinám bez generačnej špecifikácie, kde ide najmä o medzigeneračné porozumenie, o objasňovanie problémov jednotlivých životných etáp, hľadanie kvality života vo všetkých jeho obdobiach, o pohľad na život ako štruktúrovaný celok, v ktorom všetky etapy majú vlastnú hodnotu a svoje špecifické poslanie a súčasne prispievajú k naplneniu ľudského poslania celku života. Sem možno zaradiť aj špecializované programy prípravy na starobu ako aj komplexnú zdravotnícku, psychologickú, sociologickú a andragogickú problematiku.

Tretí smer pôsobenia vo výchovno-edukačnej praxi je špecifický kombinovanými výcvikovo-vzdelávacími, rehabilitačnými a sociálnymi programami pre seniorov ale aj ich rodinných príslušníkov, dobrovoľných spoločníkov a opatrovateľov seniorov. Ich obsahom by mali byť rôznorodé programy zamerané na rozvoj sebestačnosti, pomoc a podporu pri riešení osobných, zdravotných, rodinných a ďalších životných problémov najmä skupiny starých a dlhovekých seniorov.

1.9 Edukácia seniorov

Edukácia vo vzťahu k senu ako etape ľudského života má širší záber ako len vlastné edukačné aktivity určené seniorom. Podľa generačno-cieľového určenia edukačných aktivít môžeme hovoriť o:

Preseniorskej edukácii, ktorá sa týka najmä ľudí v pred dôchodkovom veku a má svoju podobu najmä v programoch prípravy na starobu a zdravé starnutie. Má však aj významný celoživotný aspekt v edukácii k zdravému spôsobu života, ale i k primeranému postoju k starnutiu a k staršej generácii. Špecifický obsah nadobúda už v tzv. prelad'ovacom období medzi 40. a 60. rokom života, keď jej

ťažisko spočíva v zdravotných opatreniach a v psychologickej príprave v smere prevencie starnutia. Vlastné programy prípravy na starnutie sú určené pre ľudí v období 5 rokov pred dosiahnutím dôchodkového veku. Zameriavajú sa najmä na dosiahnutie sociálnej istoty a bezpečnosti pri prechode do dôchodku, ako i na možnosti dosiahnutia plynulosti tohto prechodu.

Vlastnej seniorskej edukácii, ktorá sa objavila v spoločenskej praxi v posledných 25. rokoch. Edukácia seniorov vstúpila do povedomia našej širšej verejnosti a stáva sa súčasťou života spoločnosti aj na Slovensku. Najznámejšie typy inštitúcií a programov edukácie seniorov u nás predstavujú univerzity tretieho veku, akadémie tretieho veku, kluby dôchodcov. Možno medzi ne zaradiť aj edukačné aktivity verejných knižníc, programy zamerané na telesnú a pohybovú výchovu seniorov, adaptačno-edukačné programy v domovoch dôchodcov, tréningy pamäti, edukačno-aktivačné a edukačno-rehabilitačné programy zdravotníckych a sociálnych zariadení pre starých ľudí. Pozoruhodné sú edukačné aktivity seniorských organizácií a seniorských centier vrátane poradenstva pre seniorov a podpory spoločenskej angažovanosti seniorov. Vzhľadom na objektívny vývoj spoločnosti (starnutie populácie, znižovanie extenzívnych zdrojov jej sociálneho a zdravotníckeho zabezpečenia, zvýšenie dôrazu na osobnú zodpovednosť za kvalitu vlastného života atď.) treba predpokladať, že súčasný stav inštitucionalizácie edukácie seniorov u nás iba predznamenáva rozvojové potreby v tomto smere. Súčasná etablovaná seniorskej edukácie môžu predstavovať isté oporné body jej ďalšieho obsahového a formálneho rozvoja.

Proseniorskej edukácii, ktorá sa zameriava na všetky vekové skupiny obyvateľstva. Má významný medzigeneračný aspekt v edukácii k primeranému postoju k senu ako súčasť ľudského života a k staršej generácii, k hodnotám spoločného života, solidarity a citu spoločenstva. Môže byť aj cieľovo špecializovaná, určená aktivistom v práci so seniormi, rodinným príslušníkom, dobrovoľným opatrovateľom a širšej verejnosti, zaujímajúcej sa o problematiku. Edukačné aktivity tohto zamerania sú však ešte stále viac potrebou ako konkrétnymi osvedčenými programami. Napriek tomu považujeme už dnes za potrebné tieto aktivity vyčleniť ako samostatnú obsahovo-tematickú oblasť, aj vzhľadom na iniciačnú potenciú takéhoto vyčlenenia.

Edukačné aktivity prostredníctvom nových informácií poskytujú seniorom možnosť voľby, ako si usporiadať vlastný život, byť psychicky vyrovnanejší a spokojnejší. Z toho vyplývajú aj dôsledky pre seba výchovu seniorov: človek môže pomocou vlastných aktívnych zásahov do štýlu správania, postojov a názorov ovplyvňovať aj svoju poznávaciu a citovú stránku. Edukačné aktivity môžu predstavovať:

- možnosť uspokojovať svoje edukačné potreby podľa osobných záujmov,
- nový životný program,

- jednu z možností navodzovania, stimulácie a udržiavania vývinového potenciálu človeka v seniorskom veku,
- prostriedok korekcie žiadanych zmien osobnosti, zámerného ovplyvňovania vývinovej dynamiky individuálnych osobnostných charakteristík, vzorcov správania, hodnotovej orientácie a postojov,
- informačnú podporu možnosti slobodnej voľby seniora v medziach životnej cesty, sociálnych a ekonomických podmienok života,
- podporu plnenia etapových úloh staršieho vekového obdobia,
- spoznanie možnosti pozitívneho ovplyvňovania priebehu starnutia,
- priestor na získavanie a realizáciu sociálnych kontaktov,
- zdroj pocitov životného optimizmu,
- obohacovanie života v starobe.

Edukácia ako potreba patrí medzi tzv. vyššie potreby. Nepatrí teda medzi potreby základné. Základné potreby človeka, či už fyziologické (potrava, voda, spánok, sex, neprítomnosť bolesti), alebo psychologické (pocit bezpečnosti a lásky), sa vo vývoji ľudstva veľmi nemenili. Vyššie potreby, ako potreba ocenenia a uznania, sebarealizácie, poznania a porozumenia, spravodlivosti, krásy, poriadku, úcty, sebaaktualizácie, prichádzajú do úvahy až po naplnení základných potrieb. Sú to však práve tieto potreby, do ktorých edukácia nesporne patrí, ktorých uspokojovanie dáva životu človeka špecifický duchovný ľudský rozmer.

Vnímanie edukácie seniorov ako hodnoty, jej vysoké alebo nízke zaradenie či nezaradenie v hodnotovom rebríčku človeka a spoločnosti, vplýva na vytváranie podmienok uspokojovania edukačných potrieb seniorov. Hierarchia hodnôt každého seniora úzko súvisí s jeho celoživotnou výchovou, jeho špecifickou životnou cestou. Na druhej strane, spoločenské hodnoty, hodnoty ako súčasť spoločenského vedomia, odrážajú kultúru spoločnosti.

Vzdelávanie ľudí staršieho veku je jeden z prostriedkov oddial'ovania starnutia, jeho naplňania zmysluplnými aktivitami. Ak sa rozhodneme vzdelávať ľudí staršieho veku, je to o to náročnejšie, že sme doteraz nemali s týmto procesom veľa skúseností.

Čím je teda špecifické zameranie vzdelávania starších ľudí? Poznanie psychiky staršieho človeka a jeho sociálnych podmienok je významné tak v rovine plánovania ako i v rovine realizácie. Východisko tvorí najmä poznanie, že človek je schopný učiť sa a tvoriť i v starobe. Jedným zo špecifik vzdelávania seniorov je napr. skutočnosť, že v tomto životnom období nie je už tlak na získanie kvalifikácie, ani jej zvyšovanie s ohrozením straty zamestnania a sociálnych istôt. Vzdelávanie je dobrovoľné s úplne slobodnou voľbou obsahového zamerania. Vzdelávanie nemožno zužovať a najmä v tomto vekovom období, na odovzdávanie informácií, ale dôležitá je aj pomoc pri nachádzaní nových životných

orientácií, pri prekonávaní nedôvery vo vlastné schopnosti ešte sa učiť a celková orientácia na formatívne pôsobenie. Je dôležité poznať, že v staršom veku je dominantnejšia logická pamäť. Okrem iného je dôležité nezabúdať na skutočnosť, že starší ľudia potrebujú viac času na učenie, a rešpektovať ju pri zvolení tempa výučby.

V edukácii starších ľudí sa ešte stále dopúšťame závažných chýb. Obvyklou chybou je napr. uplatňovanie ontogeneticky neadekvátnych noriem pri posudzovaní možností gerontov. Ďalšou chybou edukácie starších dospelých je aj to, že z organizačného hľadiska je táto edukácia málo prepojená s edukáciou mladších generácií. Inou chybou edukácie starších ľudí je, že ich učebné programy nemajú intencionálny charakter. Je známe, že človek sa vždy učí pre niečo.

1.10 Typy inštitúcií a programov edukácie seniorov

Vzdelávaním seniorov sa zaoberajú rôzne inštitúcie a programy, medzi najbežnejšie patria napríklad univerzity tretieho veku, akadémiie tretieho veku, kluby dôchodcov, či seniorské centrá. Každá z týchto inštitúcií je niečím špecifická, všetky si však kladú rovnaký cieľ, ktorým je zlepšenie kvality starnutia obyvateľstva.

1. Univerzity tretieho veku (UTV)

Najznámejšími vzdelávacími možnosťami pre seniorskú vekovú skupinu sa v Európe stali univerzity tretieho veku. Samotný termín univerzita tretieho veku sa v začiatkoch svojho používania vnímal širšie ako v súčasnosti. Univerzity tretieho veku ako vzdelávacie inštitúcie sa od svojho vzniku zamerali na záujmové vzdelávanie, ktoré bolo od začiatku projektované pre špecifickú skupinu obyvateľstva, seniorov. Už začiatky pôsobenia prvej Univerzity tretieho veku v Toulouse (1973) určili základný cieľ UTV a to zlepšiť kvalitu života ľudí tretieho veku prostredníctvom vzdelávacích programov. Pri práci UTV sa stretávajú dva základné prístupy:

- prístup, ktorý preferuje intelektuálnu aktivitu účastníkov (zdôrazňuje najmä vysokoškolský charakter študijných aktivít),
- prístup, ktorý je tradičný osvetový a s kompenzačnými funkciami.

Obsah štúdia na UTV korešponduje s obsahovým zameraním materskej vysokej školy, s jej odborným intelektuálnym a priestorovým potenciálom. Na Slovensku rozšírený typ univerzít tretieho veku možno charakterizovať vo viacerých rovinách, a to ako:

- jeden z článkov siete inštitúcií a zariadení slúžiacich starším ľuďom, ktoré im majú zabezpečovať právo na vzdelanie,

- inštitúciu pôsobiacu pri najvyšších stupňoch výchovno-vzdelávacej sústavy, ktorá má starších ľudí nielen vzdelávať, ale i robiť výskum a spolupracovať s inými inštitúciami v prospech starších ľudí,
- špecifickú inštitúciu, priťahujúcu seniorov, ktorí túžia študovať odbornú problematiku na úrovni a spôsobom charakteristickým pre prácu vysokej školy,
- inštitúciu, ktorá nielen učí, ako žiť v treťom veku,
- inštitúciu, ktorá prispieva k formovaniu nového vzťahu spoločnosti k starším ľuďom.

2. Akadémia tretieho veku (ATV)

Názov akadémie tretieho veku by mal byť vyhradený pre cykly prednášok, diskusií a seminárov, ktoré zahŕňajú najmenej desať spoločných stretnutí v určených intervaloch. Výučba na ATV by mala mať výrazné črty záujmového vzdelávania. Akadémia tretieho veku ako vzdelávacie inštitúcie možno považovať za stredne náročnú formu vzdelávacích aktivít pre seniorov, ktorá by v súčasnosti mala byť dostupná v každom väčšom meste.

3. Kluby dôchodcov

Kluby dôchodcov sa zameriavajú na organizovanie široko chápanej záujmovej činnosti dôchodcov. Vytvárajú priestor na stretávanie dôchodcov, na hodnotné vyplnenie ich voľného času, na styk s rovesníkmi, so spoločnosťou rovnako starých ľudí s podobnými záujmami. Činnosť klubov dôchodcov je zameraná na organizovanie širokého spektra aktivít záujmového charakteru, ako sú:

- spoločné návštevy kultúrnych podujatí, nacvičovanie scénok a ľudových zvykov,
- vzdelávacie aktivity, besedy s lekárom výstavky ručných prác,
- poznávacie zájazdy.

Edukačná činnosť klubov dôchodcov má široký charakter a predstavuje stálu a významnú súčasť aktivít klubov dôchodcov. Výchovno-vzdelávacie aktivity v kluboch dôchodcov majú výrazne záujmový charakter (svojím obsahom, formami a metódami práce). Vzdelávacie podujatia bývajú prevažne jednorázové, realizované formou prednášok s besedami. Pre mnohých starších ľudí klub vytvára pocit druhého domova. Možnosť vstupu do klubu má každý senior, ktorý má záujem o plnohodnotné využívanie voľného času.

4. Seniorské centrá

Seniorské centrá sú charakterizované ako miesta na poznávanie, stretávanie a aktívne prežívanie seniorského veku, ale aj miesta na formovanie modelov pozitívneho starnutia pre ľudí v

pred dôchodkovom veku. V porovnaní s inými inštitúciami pre seniorov seniorské centrá majú dve základné špecifické úlohy:

- sústrediť potenciál "strieborných mozgov" a vytvoriť podmienky na využitie ich vedomostného potenciálu v každodennom živote a v prospech celej spoločnosti,
- sprostredkovať tieto vedomosti a zručnosti tým, ktorí ich potrebujú, a ktorí o ne stoja, a tak prispievať k vytváraniu podmienok na zmysluplné zapájanie sa populačnej skupiny seniorov do spoločenského diania.

Rozsah edukačných foriem realizovaných seniorskými centrami je veľmi bohatý. Sú to ucelené kurzy, jednotlivé prednášky, časopisecké, rozhlasové a televízne seriály, odborné semináre, príprava a vydávanie brožúrok, ale i priame poradenstvo v krízových životných situáciách.

II. PROJEKTOVÉ VZDELÁVANIE

Vhodným nástrojom výučby seniorskej časti populácie sa ukazuje projektové vzdelávanie. Naše doterajšie skúsenosti s realizáciou projektového vzdelávania sú veľmi pozitívne. Pomocou vzdelávania prostredníctvom projektov a riešenia rôznych problémových úloh je možné získať množstvo vedomostí a praktických skúseností a zároveň sa tým zvyšuje motivácia k vzdelávaniu. Na základe tejto skúsenosti veríme, že aj v prípade vzdelávania seniorov bola takáto forma zaujímavá, motivujúca, pričom im umožnila premeniť myšlienky na činy, pracovať na projektoch v tímoch a rozvíjať ich kľúčové kompetencie ako matematická, prírodovedná alebo čitateľská gramotnosť, riešenie problémov, komunikatívna kompetencia, IKT, učiť sa učiť, sociálne kompetencie, a personálne kompetencie.

2.1 Projektové vyučovanie

Projektové vyučovanie sa v poslednom období dostáva do popredia inovačných snáh vo vzdelávaní. Projektová metóda je pravý produkt amerického progresívneho vzdelávacieho hnutia. Začiatky súčasnej predstavy o projektovom vzdelávaní siahajú do konca 19. storočia, kedy sa začala stupňovať kritika tradičnej výučby. Na prelome 19. a 20. storočia vzniklo v USA hnutie progresívnej výchovy, ktoré odmietalo prísnu školskú disciplínu, tichú atmosféru, členenie vyučovania na jednotlivé predmety, obmedzovanie žiakov a samozrejme pasívne vstrebávanie a pamätanie slovného výkladu učiteľa. Hnutie naopak usilovalo o rešpektovanie osobnosti žiaka, jeho záujmov i skúseností a ako hlavnú metódu presadzovalo problémové a projektové vyučovanie.

Projektová metóda bola podrobne popísaná a definitívne vymedzená prvýkrát Williamom Kilpatrickom prostredníctvom jeho eseje pod názvom „Projektová metóda“. Stala sa známou po celom svete (Kilpatrick, 1918; Cremin, 1961; Church, Sedlak, 1976). Za zakladateľa projektovej metódy považujeme Johna Deweya, ktorý chápal dieťa ako komplexnú bytosť. Presadzoval myšlienku tzv. aktívnej školy, kde sa vzdelávanie učia prostredníctvom činov, tzv. learning by doing.

Myšlienky Johna Deweya uviedol do praxe jeho kolega William Heard Kilpatrick, ktorému nešlo ani tak o zvládnutie učiva, ako predovšetkým o rozvoj osobnosti dieťaťa. Kládol dôraz na záujem, zodpovednosť a mravný rozvoj žiaka a navrhol koncentrovať učebnú látku do projektov (Coufalová, 2006).

Kilpatrick postavil svoju koncepciu „projektu“ na teórii Deweyovej skúsenosti (Cremin, 1961; Knoll, 1993). Žiaci pritom získavali skúsenosti a poznatky pri riešení praktických problémov v sociálnych situáciách.

Je potrebné poznamenať, že Kilpatrick bol veľmi ovplyvňovaný E. L. Thorndikeho psychológiou učenia, dokonca viac ako teóriou Deweyovej skúsenosti (Kilpatrick, 1918). V štúdiu Thorndikeho je

základom učenia „akcia“. Ak vzdelávaný cíti z činnosti zadosťučinenie, je viac pravdepodobné, že sa bude akcia opakovať než v prípade, kedy by konal pod nátlakom. Jeho postup viedol k rozboru tých foriem učenia, kedy jedinec rieši problém a využíva svoju činnosť, hlavne pohybovú. Na základe toho Kilpatrick prišiel k záveru, že „psychológia vzdelávaného“ je rozhodujúci prvok v procese učenia. Vzdelávaní musia byť schopní slobodne sa rozhodnúť, čo chcú robiť.

Kilpatrick (1918) vypracoval typológiu projektov ako napríklad riešenie matematických problémov, učenie sa francúzskych slovíčok, sledovanie západu slnka, počúvanie sonáty Beethovena a pod. Podľa názoru Kilpatricka (1925) projekty majú štyri fázy: podnietenie, plánovanie, realizácia a hodnotenie.

Podľa Deweya projektová metóda sa líši od iných postupov. Vyžaduje riešenie určitého druhu problému, ktorý musí byť navrhnutý tak, aby sa pre žiakov stal výzvou a rozvíjal konštruktívne zručnosti žiakov (Dewey, 1916; Dewey, 1933).

Učenie sa z pohľadu konštruktivismu je niečo, čo vzdelávaní robia, nie niečo, čo bolo urobené a predložené na zapamätávanie v hotovej podobe. Uplatňuje sa predovšetkým v prírodovedných oblastiach a základom je učenie sa prostredníctvom získavania novej skúsenosti. Experimentálne aktivity, ako napríklad pokusy, pozorovanie a meranie, sú podstatou učenia sa, ale významné sú aj myšlienkové procesy. Vzdelávaní sa učia takým zručnostiam, ako je pozorovanie, meranie, vyvodzovanie, experimentovanie, triedenie, riešenie najrôznejších problémov. Popisujú objekty a procesy, kladú otázky, konštruujú a overujú vysvetlenia a zdieľajú svoje myšlienky i názory ostatných. Identifikujú predpoklady, využívajú kritické a logické myslenie a zvažujú alternatívne vysvetlenia (Žoldošová, 2010).

Na rozdiel od Kilpatricka, Dewey zdôrazňoval úlohu učiteľa v poskytovaní poradenstva pre vzdelávaných. Vzdelávaní majú tendenciu preháňať, neodhadnúť svoje schopnosti a vyberať projekty, ktoré nie sú schopné zrealizovať. Ak vzdelávaní realizujú príliš zložité projekty, vyvolá to jednoducho zmätok a neporiadok. Považuje sa to za chybu učiteľa, ak vzdelávaný nevie odhadnúť v pravý čas neprimeranosť svojej predstavy (Dewey, 1916).

Praktický význam projektov vyzdvihuje William Heard Kilpatrick, ktorý vo svojej definícii už v roku 1918 uviedol, že projekt je jasne navrhnutá úloha, ktorú môžeme predložiť vzdelávanému tak, aby sa mu zdala životne dôležitá tým, že sa blíži skutočnej činnosti ľudí v praxi.

Praktický život mimo školského prostredia nemožno škatuľkovať, rovnako ako učebnú látku nie je možné vymedziť do jednotlivých predmetov bez toho, aby sa ich obsahy a hranice neprelínali. Životná realita je interdisciplinárna a projektové vzdelávanie sa chce tejto realite prostredníctvom medzipredmetových väzieb priblížiť. Projektové vyučovanie vychádza z myšlienky tzv. koncentrácie.

Obsah učiva sa koncentruje a sústreďuje okolo určitého ústredného motívu, napr. už spomínaná ochrana prírody a zdravia.

Hlavnou myšlienkou projektového vzdelávania je riešiť stanovenú úlohu komplexného charakteru, tzv. projekt s pomocou učiteľa, školiteľa. Úloha alebo problém musí vychádzať čiastočne alebo úplne z praktických potrieb vzdelávaného.

Reálne tu ide o integráciu témy do problémovej úlohy. Projektové vzdelávanie sa považuje za jednu zo štandardných vyučovacích metód, za prostriedok, ktorým môžu vzdelávaní rozvíjať samostatnosť, zodpovednosť, aplikovať sociálne a demokratické spôsoby správania.

Podľa Bartoša (2003) projektové vzdelávanie patrí medzi vyučovacie koncepcie, ktoré sú charakteristické najvyšším stupňom samostatnosti poznávacej činnosti. Je chápané ako komplementárny doplnok ku klasickému vzdelávaniu, ktorý umožňuje prehĺbovať a rozširovať kvalitu učenia sa. Vychádza z presvedčenia, že obsah vzdelávania získava význam vtedy, ak sa včleňuje do ľudských skúseností, alebo ak sa používa pri spoločnej činnosti.

Orientuje sa v prvom rade na vzdelávaného, ktorý sa má učiť na základe svojich záujmov a potrieb. Odborníci v súvislosti s projektmi stále viac zdôrazňujú tzv. konceptualizáciu a pojmotvorný proces. To znamená, že svet poznania nepovažujeme len za svet akcie (praxe), ale aj za svet pojmov a metodológie myslenia.

2.2 Princípy projektového vyučovania

Podľa Valentu a Kasíkovej (1993) sa projektové vyučovanie opiera o nasledovné princípy:

- zreteľ k potrebám a záujmom vzdelávaného,
- zreteľ k aktuálnej situácii,
- interdisciplinarita,
- sebaregulácia pri učení,
- orientácia na produkt,
- skupinová realizácia,
- spoločenská relevantnosť.

Schéma projektov:

- stanovenie témy a štruktúry projektu,
- formulácia učebného cieľa projektu (je známy všetkým),
- stanovenie obsahu učiva v rámci viacerých predmetov,
- špecifikácia cieľov (tzv. učebných požiadaviek),

- aktivity a úlohy pre vzdelávaných,
- časový priebeh,
- určenie metód a foriem práce,
- určenie prostriedkov,
- stanovenie kritérií hodnotenia úspešnosti projektu,
- stanovenie kritérií hodnotenia vzdelávaných.

Integrovaný projekt, tzv. spontánny, charakterizujeme nasledujúcimi krokmi:

- vzdelávaní si vyberú tému a problém projektu (môže pomôcť školiť),
- zdôvodnenie výberu problematiky,
- definovanie cieľa (výstupu) projektu,
- stanovenie časového harmonogramu a miesto realizácie projektu,
- vytvorenie úlohy a činnosti v projekte,
- vzdelávaní spoločne premyslia organizáciu projektu a naplánujú kritériá a spôsob hodnotenia projektu.

Za kladné stránky projektového vzdelávania sa všeobecne považuje jeho motivačná sila, ktorá je blízka logike života. Ďalej umožňuje kvalitatívnu formuláciu a individualizáciu vo vzdelávaní, učí spolupracovať, diskutovať a formulovať názory, riešiť problémy, a tvoriť. Podnecuje intuíciu a fantáziu, hľadanie informácií a mravnú dimenziu (vnútorná disciplína, zodpovednosť, tolerancia, etika vedúceho a vedeného). Za záporné stránky odborníci považujú, že všetko musí byť premyslené a organizované a riadené (Slavkayová, 2005).

2.3 Projektové vzdelávanie našich seniorov

Podstatou našej projektovej koncepcie aplikovanej do vzdelávania seniorov, je vnímanie človeka ako bytosti, ktorá rozhoduje o „dobrom“ alebo „zlom“ chode nášho sveta, žije v určitom životnom prostredí, kde je obklopená ľuďmi rôznych národností, farby pleti, náboženského vierovyznania, ľuďmi rôznych charakterových pováh, názorov i záujmov. V živote sa stretávame s množstvom problémov, ktoré sa naši seniori naučili, ale aj naďalej učia riešiť. Prostredníctvom riešenia problémových úloh v rámci vzdelávania v rôznych oblastiach seniori získali poznatky, ktoré mali možnosť konfrontovať s lektormi, odborníkmi a porovnávať ich so životnými skúsenosťami.

Fázy projektového vzdelávania našich seniorov

V prvej časti vzdelávania pod názvom „**V hĺbinách poznatkov**“ projekt motivoval seniorov k spoznávaniu prostredia a svojho okolia. Seniori sa naučili pracovať s množstvom informácií, triediť

ich a spracovávať s využitím informačno-komunikačných technológií. Základom bola systematizácia predošlých skúseností s realitou a to tak, aby boli využiteľné.

V druhej časti **„Dimenzia problémov“** projekt motivoval seniorov k samostatnej tvorivosti, k hľadaniu divergentných riešení problémov, s ktorými sa stretávajú a v ktorých žijú. Úlohou seniorov bolo spracovať problém z určitej danej oblasti, ktorý ich zaujíma a navrhnúť riešenie daného problému. Podstatou projektových prác mal byť osobný prínos seniorov k riešeniu danej problematiky. Záverečné práce mohli byť vypracované v rôznych formách (poster, výrobok, powerpointová prezentácia, fotodokument, prípadová štúdia, publikácia, CD/DVD nahrávka a pod.). Anotácia práce mohla byť v cudzom jazyku. Iniciátorom týchto aktivít boli predovšetkým otázky seniorov, ktoré vznikali ako prirodzená reakcia na stimulujúce situácie konštruované lektorom tak, aby účastník bol vedený ku hľadaniu rôznych riešení a na strane druhej, aby senior cítil spoluzodpovednosť za riešenie otázky tým, že ju sám identifikoval.

V tretej časti s názvom **„Koooperáciou k riešeniu“** projekt motivoval seniorov k vzájomnej spolupráci, s odborníkmi, a s rôznymi generáciami (s ich deťmi, žiakmi, dospelými a pod. v závislosti od zamerania problémovej úlohy) pri hľadaní východísk. Spoločne žijeme svoj život a výsledky práce jedných ovplyvňujú aj život druhých. Musíme preto spoločne riešiť problémy. Pri riešení problémov účastníci spolupracovali nielen navzájom medzi sebou a so svojimi lektormi, ale aj s rôznymi špecialistami (odborníci z oblasti zdravotvedy, umenia, kultúry, záhradkárstva a pod.). Počas realizácie projektu seniori navštívili rôzne inštitúcie, a podniky v partnerských mestách Rybník, Luhačovice a Jaszberény, aby mohli porovnávať teóriu s praxou v rôznych štátoch, oblastiach a poradiť sa pri riešení svojich problémov so skúsenými odborníkmi, a priateľmi aj zo zahraničia.

V poslednej časti s názvom **„Heuréka“** projekt v sebe zahŕňal prezentáciu prác seniorov formou stretnutí, konferencií, diskusných fór, besied. Tu mohli seniori prezentovať pred verejnosťou (žiaci, dospelí, seniori a pod.) podľa zamerania témy svoje myšlienky, názory, vlastný prínos do riešenia problému a ukázať svoje skúsenosti a schopnosti. Prinieslo im to nový rozmer do života. Nestratili tak kontakt s mladou generáciou ako aj s novými trendmi.

Praktickou realizáciou aktivít projektovou koncepciou sa podporilo zaviesť inovácie a nové formy do vzdelávania seniorov, ktorí využili svoje životné vedomosti a skúsenosti, navrhli vlastné riešenia problémových situácií v rôznych životných situáciách a posunuli svoje vedomosti a skúsenosti iným smerom. Tým sa zvýšila kvalita ďalšieho vzdelávania s dôrazom na rozvoj kľúčových kompetencií u seniorov.

III. PRÍKLAD PROJEKTOVÉHO PRÍSTUPU V PRAXI

Vhodnou ukážkou projektového prístupu vo výučbe je príklad skúmania **Tieňa**.

3.1 Problém

Základom je definovanie problému, ktorý chceme skúmať a stanovenie otázok, ktoré chceme prostredníctvom projektového prístupu zodpovedať.

- Čo je to tieň?
- Ako vzniká tieň?
- Kde vzniká tieň?
- Druhy tieňov a súvislosť so svetelným zdrojom.
- Spôsob prúdenia svetla.

3.2 Pomôcky

V nadväznosti na definovanie problému si stanovíme pomôcky s pomocou, ktorých môžeme dospieť k jeho vyriešeniu.

- biely hárok papiera,
- silná prenosná baterka,
- ceruzka,
- malý klinec s väčšou hlavičkou,
- pravítko (namiesto pravítka sa môžu použiť nožnice a niť alebo úzky prúžok papiera),
- prácu realizujeme vo dvojiciach, vhodné je, ak je možné miestnosť aspoň čiastočne zatemniť.

3.3 Postup

Po definovaní pomôcok si následne definujeme postup, za pomoci ktorého by sme mali dospieť k riešeniu problému:

- postavte klinec na hlavičku do stredu bieleho hárku papiera,
- zasviet'te baterkou pod uhlom na klinec zo vzdialenosti niekoľkých centimetrov,
- označte na papieri, aký tieň ste získali,
- skúmajte tvorbu tieňa a sústreďte sa na jeho dĺžku.

3.4 Ozrejmovanie predstavy

Prostredníctvom konkrétnych otázok a úloh a ich praktickým vykonávaním dosiahneme overenie teoretických vedomostí a ich dlhodobé zapamätanie, nakoľko si môžeme všeobecne uznávanú teóriu overiť v praxi.

Úloha č. 1:

- Ako by ste vytvorili dlhší tieň alebo kratší tieň?
- Ako by ste vytvorili tieň, ktorý ukazuje doprava, alebo doľava?
- Premýšľajte, ako musíte pohybovať zdrojom svetla, aby ste vytvorili tieň do želaného smeru.
- Závisí dĺžka tieňa od toho, ako šikmo na klinec svietite?
- Ak chcete tieň skracovať, čo musíte urobiť so zdrojom svetla?
- Čo musíte urobiť, ak chcete vytvoriť dlhší tieň?
- Závisí dĺžka tieňa od vzdialenosti baterky od klinca?
- Sú všetky tieňe rovnako tmavé?

Úloha č. 2:

- Dajte baterku susedovi.
- Sused baterku vypne a nasmeruje ju na klinec z ľubovoľnej vzdialenosti a pod ľubovoľným uhlom.
- Nakreslite na papier, ako si myslíte, že sa tieň vytvorí.
- Svoj predpoklad zaznačte a pokúste sa ho vysvetliť.
- Zasviette baterku a porovnajte svoj predpoklad s výsledkom pozorovania.
- Vedeli by ste odhadnúť okrem smerovania aj dĺžku tieňa, ktorý sa vytvorí?
- Prečo sa niekedy tvorí dlhší a inokedy kratší tieň?
- Ako závisí dĺžka tieňa od uhla, pod ktorým na klinec svietite?
- Pokúste sa vysvetliť, prečo si to tak myslíte a skúste nakresliť schému, ako putuje svetlo z baterky na klinec a podložku.
- Opíšte, ako by ste museli svietiť baterkou na klinec, aby nevznikol žiaden tieň a vysvetlite prečo?

Úloha č. 3:

- Prikryte si dlaňou jedno oko a druhým zhora sledujte klinec položený na stole.
- Pokúste sa nakresliť, ako ho vidíte.
- Potom sa pozrite na klinec zboku a pokúste sa ho nakresliť.
- Pozorovanie zopakujte, ale pozerajte sa na klinec šikmo (ani nie zvrchu a ani nie zboku).

- Znovu nakreslite, ako klinec vidíte.
- Obrázky porovnajte a skúste opísať, aké rozdiely si videli.
- Ako sa mení tvar klinca, keď sa naň pozeráte pod rôznym uhlom?
- Čo je to tieň?
- Súvisí nejako tieň s tmou?
- Kde všade sa tiene netvoria?
- Ako sa tvoria tiene v miestnosti s viacerými svetlami?
- Je možné, aby mal jeden predmet viac tieňov, ak áno kedy?
- Pokúste sa vysvetliť, prečo si to tak myslíte.

3.5 Metodické poznámky

Tieň je realita, s ktorou sa stretávame od narodenia a máme s ňou pomerne bohaté skúsenosti. Je to typický koncept, o ktorom si myslíme, že ho chápeme až do chvíle, kedy sme požiadaní o konštrukciu vysvetlenia. Vysvetlenie toho, čo je tieň je pomerne jednoduché, ale len v tom prípade, že máme dostatočne vytvorenú a utvrdenú predstavu o tom, ako sa správa svetlo pri putovaní priestorom a základný koncept o tom, čo je to svetlo (najmä odlišnosť svetla od hmoty).

Pri snahe o konštrukciu vysvetlenia toho, čo je tieň podvedome využívame tie skúsenosti alebo predstavy, ktoré na skúmanú situáciu aplikujeme na základe nejakej podobnosti. Veľmi typické a časté je podvedomé využívanie predstáv o prúdení látok zložených z drobných častíc, napríklad piesok alebo voda. Dôležité je uvedomiť si, že použitie týchto prirovnaní je spontánne a často si ho ani neuvedomujeme a to najmä preto, že porovnávaný koncept o prúdení látky máme vytvorený v zovšeobecnenej podobe. Kým nezačneme používať príklady, resp. kým sa nezačneme snažiť vysvetľovať tento jav, nevieme, na základe akej konkrétnej reality si prúdenie svetla a vytváranie tieňu v aktivite vysvetľujeme.

Ak sa snažíme svoje predstavy verbalizovať, alebo ešte vhodnejšie, ak sa ich snažíme schematicky zaznačiť, konkrétna realita a manipulácia s ňou nám pri tvorbe vysvetlenia nepomôže. Ide o abstraktnú manipuláciu. Ak sa touto manipuláciou s predstavami v mysli vytvorí nový poznatok, znovu vyžaduje overenie a vtedy sa vraciame späť k empirii a snažíme sa overiť, či by nový poznatok obstál pri vysvetľovaní reality. Napríklad si spontánne vytvoríme predstavu, že svetlo sa správa ako prúdiaci piesok, pričom niektoré častice narážajúce na klinec sa odrážajú späť, niektoré pod iným uhlom, niektoré zmenia smer len minimálne. Tesne za klinec sa nedostanú žiadne častice. Ak použijeme túto analógiu, tieň si vieme vysvetliť ako neprítomnosť svetla. Ak bola predstava vytvorená práve týmto spôsobom, potom je aj využitie pojmu tieň rozšírené. Napríklad použijeme pojem tieň v súvislosti s definíciou a funkciou ochranných štítov, ktoré pri rôznom uhle dopadu materiálu na štít poskytujú rôzne veľký tieň.

Abstraktná manipulácia s predstavami umožňuje ozrejmovanie konceptov, ktoré sme pri tvorbe vysvetlenia použili. Veľmi dôležité je to, že takouto manipuláciou sa rozširuje uplatniteľnosť určitých konceptov a to tým, že sa zovšeobecňujú. Napríklad sa predstava o správaní sa častíc pri náraze o prekážku prenáša nielen na javy súvisiace s materiálom, na základe ktorého bola táto predstava vytvorená, (napríklad piesok, voda – dáždík, strecha), ale aj na iné javy, ktoré majú základné znaky podobné – prítomnosť materiálu pred pevným telesom a neprítomnosť tejto látky za telesom.

Aj keď je celá aktivita nasmerovaná na ozrejmienie toho, čo je to tieň (čím sa samozrejme modifikuje a obohacuje predstava o svetle), nemusí byť cieľom práve ozrejmienie toho, čo je tieň. Pri správnom usmerňovaní sa môže rozvíjať napríklad schopnosť pozorovať, schopnosť zovšeobecňovať alebo schopnosť konštruovať test predpokladu, či hypotézy. V prvej úrovni ozrejmovania predstavy sa môžeme sústrediť na rozvoj schopnosti pozorovať. Sleduje sa jav, ktorý je im známy a tak je zaujímavé overovať si platnosť predstáv, ktoré už o tomto jave majú. Napríklad uvedomenie si toho, že tieň má rovnaký tvar ako teleso, prostredníctvom ktorého je vytváraný.

IV. VYUŽITIE PROJEKTOVÉHO VZDELÁVANIA VO VÝUČBE

4.1 Projektové vzdelávanie vo výučbe IKT

Dobрым príkladom aplikácie projektového vzdelávania v praxi je výučba informačno-komunikačných technológií (IKT). Je to spôsobené najmä tým, že seniorská časť populácie prejavuje veľký záujem o získanie vedomostí z tejto oblasti a to najmä z dôvodu ich praktického využitia vo svojom živote. Tento záujem motivuje seniorov k aktívnemu zapájaniu sa v rámci hodín, čím sa stáva zavádzanie projektového spôsobu výučby jednoduchším. Zároveň jednotlivé hodiny poskytujú okrem teoretických informácií tiež i mnoho možností na ich praktické realizovanie, ktoré je základom projektovej výučby. Vhodný spôsob vedenia výučby tak v praxi umožňuje aplikovať postupy projektového vzdelávania prostredníctvom:

- stanovenia témy vzdelávania,
- formulácie učebného cieľa,
- stanovenia obsahu učiva,
- špecifikácie cieľov (tzv. učebných požiadaviek),
- zadania aktivít a úloh pre vzdelávaných,
- stanovenia časového priebehu,
- určenia metód a foriem práce,
- určenia prostriedkov,
- stanovenia kritérií hodnotenia úspešnosti,
- stanovenia kritérií hodnotenia vzdelávaných.

Vhodné postupy ako využiť teóriu projektového vzdelávania vo výučbe informačno-komunikačných technológií uvádza táto kapitola. Tieto postupy je možné v pozmenenej forme aplikovať aj na iné tematické okruhy a vzdelávacie aktivity.

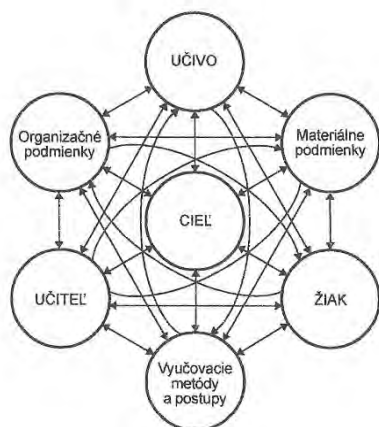
4.1.1 Základy výučby IKT pre seniorov

Výučba informatiky a informačných technológií v celoživotnom vzdelávaní má podľa viacerých koncepčných dokumentov „dôležité postavenie vo vzdelávaní, pretože podobne ako matematika rozvíja myslenie žiakov, ich schopnosť analyzovať a syntetizovať, zovšeobecňovať, hľadať vhodné stratégie riešenia problémov a overovať ich v praxi. Vedie k presnému vyjadrovaniu myšlienok a postupov a ich zaznamenaniu vo formálnych zápisoch, ktoré slúžia ako všeobecný prostriedok komunikácie.“ Vyučovanie v oblasti informačno-komunikačných technológií je proces sprístupňovania základných pojmov a techník, ktoré sa využívajú pri práci s údajmi a tvorbe algoritmov. Súčasná spoločnosť založená na vedomostiach, znalostiach a zručnostiach v informačno-komunikačných technológiách si žiada jednotlivcov, ktorí sú schopní uplatniť vedomosti získané

formálnym a neformálnym vzdelávaním a vedia reagovať na zmeny vedecko-technického pokroku. Tieto skutočnosti boli základným prameňom, z ktorého sa vychádza aj pri vzdelávaní špecifickej cieľovej skupiny „seniorov“.

Vzdelanie v oblasti informačno-komunikačných technológií, ktoré seniori získavajú, často podlieha kritike kvôli tomu, že nekorešponduje s ich potrebami a predovšetkým vzdelávanie nie je prispôbené ich učebným štýlom. Proces vzdelávania, ktorý ovplyvňujú viaceré interné a externé faktory, sa v súčasnosti opiera o moderné vzdelávacie formy a metódy. Medzi aktuálne problémy, na základe ktorých sa tieto formy a metódy aplikujú, je aj štýl učenia sa. Adekvátnosť a vhodnosť aplikovaných vyučovacích metód na základe identifikovania učebných štýlov seniorov má priamy vplyv na kvalitu vzdelávania. Z modelu podľa Hendricha, ktorý analyzoval Petlák možno dedukovať, že celý výchovno-vzdelávací proces, ktorý má viesť k cieľu, je podmienený viacerými faktormi vplývajúcimi na samotný proces, ale aj jeho cieľ. Medzi tieto faktory patria: učivo, organizačné podmienky, materiálne podmienky, učiteľ, žiak, vyučovacie metódy a postupy.

Model výchovno-vzdelávacieho procesu

Zdroj: Petlák, 2000.

Znalosť učebných štýlov prispieva k vytvoreniu podmienok na osvojenie kľúčovej kompetencie naučiť sa učiť. Učebné štýly sú jedným z významných faktorov ovplyvňujúcich výchovno-vzdelávací proces. Pri vyučovaní seniorov v oblasti informačno-komunikačných technológií je potrebné vychádzať z ich učebných štýlov a špecifických požiadaviek. Predmetom výučby tejto cieľovej skupiny sú základy práce s počítačom, pretože väčšia časť seniorov nemá dostatočné znalosti a zručnosti, aby mohli absolvovať hlbšie vzdelávanie v danej problematike. Pri výučbe je najvhodnejšie využiť kombináciu dvoch pedagogických metód zo skupiny expozičných metód, a to metódu priameho prenosu poznatkov (opis problému a vysvetlenie) a metódu sprostredkovaného prenosu poznatkov – demonštráciu na konkrétnom príklade. Tieto metódy musia byť podporené využitím informačno-komunikačných technológií (napr. počítač, dataprojektor, presenter, interaktívna tabuľa, operačný a aplikačný softvér). Je žiaduce, aby vyučujúci pristupoval k seniorom osobitne a tempo výučby

prispôsobil k cieľovej skupine. Správne musí byť zvolená aj dĺžka časovej dotácie hodiny (napr. 2x45 min., resp. po zvládnutí základných zručností dotáciu rozšíriť na 4x45min.) a prestávky minimálne 15 min. po dvoch vyučovacích hodinách. Medzi základné materiálové vybavenie a potrebné didaktické pomôcky podľa zamerania vzdelávania patrí: vybavenie učebne počítačmi (osobné stolné počítače, laptopy, All in One, tablety) a učebné texty určené pre túto cieľovú skupinu. Odporúčame, aby k vybranému počítaču bolo pripojené výstupné vizuálne zariadenie, dataprojektor, prostredníctvom ktorého vyučujúci môže demonštrovať jednotlivé úlohy priamo v prostredí operačného systému a aplikačných programov. Vyučujúci môže priamo pracovať s týmto počítačom alebo môže ísť o počítač vybraného účastníka vzdelávania. V tomto prípade je možné priamo sledovať tempo práce a poukázať na chyby, ktoré senior urobí. Vyučujúcemu zároveň vzniká priestor pre individuálny prístup k jednotlivými seniorom a súčasne môže kontrolovať aj ich prácu.

4.1.2 Využitie interaktívnych prvkov vo vzdelávaní

Vývoj vedecko-technického pokroku priniesol do praxe nové informačno-komunikačné technológie, ktoré zvyšujú kvalitu pedagogickej činnosti. Pri vyučovaní je možné použiť aj interaktívnu tabuľu. Na trhu je veľké množstvo interaktívnych tabuľ a k nim dodávaných aplikačných softvérov. Prepojenie interaktívnej tabule sa zväčša realizuje prostredníctvom USB portu na počítači, laptope a spárovaním dataprojektora s interaktívnou tabuľou. Pred použitím je nutná kalibrácia interaktívnej tabule. Ide o dotykovú senzitívnu plochu, po ktorej prebieha vzájomná komunikácia medzi vyučujúcim a počítačom. Cieľom tohto vizuálneho nástroja je pomôcť vyučujúcemu prezentovať poznatky dynamickým, kreatívnym, pútavým a komfortným spôsobom. Priamo na tabuli sa dajú prezentovať informácie od rôznych pôvodcov a nositeľov: internet, DVD, CD a iné.

Vyučujúci získa používaním interaktívnej tabule: radosť a nové nadšenie z práce, zapojí seniorov priamo do tvorby lekcií, zapojí a vtiahne seniorov priamo do deja, možnosť pripraviť si veci raz a neskôr ich používať, s možnosťou ľahkej úpravy, získa si rešpekt vďaka výnimočne efektívnemu a efektnému využitiu IKT.

Senior pri výučbe získa: nadšenie a silnú motiváciu byť súčasťou živého diania v študijnej skupine a pri tabuli, nové impulzy pre všetky zmysly, možnosť spoluvytvárať hodinu, môže viac tvoriť a realizovať, možnosť lepšie spolupracovať s ostatnými, byť organickou súčasťou študijnej skupiny a získavania informácií a poznatkov. Takéto vyučovanie zvyšuje nielen vedomostnú úroveň seniorov, ale prostredníctvom intenzívneho zážitku na hodine rozvíja aj emocionálnu a tvorivú stránku ich osobnosti. Efektivita interaktívneho vyučovania je mnohonásobne vyššia ako u toho klasického.

4.1.3 Modely vzdelávania IKT pre seniorov

V nasledujúcej časti uvádzame jednotlivé moduly vzdelávania, ktoré sú určené pre seniorov, zamerané na elementárne znalosti a zručnosti v práci s informačno-komunikačnými technológiami. Vzdelávanie musí pozostávať z na seba metodicky nadväzujúcich častí s praktickými ukážkami. Vhodné je nasledovné zloženie vyučovacích tém:

Teoretické východiská sú charakteristické tým, že za podstatnú časť ich problematiky možno považovať definovanie základných teoretických pojmov a ukážky: technického vybavenia počítača - hardvér, periférne zariadenia, programového vybavenia počítača - softvér, delenie počítačov, zloženie počítača, možnosti pripojenia počítačov, bezpečnosť informačných technológií, počítačová kriminalita, škodlivé programy (malware) a antivírusová ochrana. Dôraz treba klásť na informačnú bezpečnosť a počítačovú kriminalitu. Práve seniori sú často obeťami útokov a bezpečnostných incidentov.

Práca v MS Windows a správa súborov ukazuje základy používania počítača, prvé kroky uvedenia počítača do chodu, možnosti napájania a prácu so vstupnými perifériami – myš a klávesnica. Pri týchto vstupných periférnych zariadeniach je veľmi dôležité, aby vyučujúci dôsledne sledovali prácu seniorov. Táto časť je kľúčová z dôvodu ďalšej práce seniorov. Zručnosti a návyky, ktoré seniori získajú budú používať dlhodobo. Často sa môže stať, že seniori už majú nejaké návyky, zväčša nesprávne. Práve v tejto časti je priestor na výučbu správnych pohybov a tréning motoriky. Ako vhodný metodický nástroj odporúčame aplikačný program Skicár, ktorý je súčasťou operačného systému Windows. Po vysvetlení používania tlačidiel a pohybov si dokáže senior prostredníctvom tohto aplikačného softvéru lepšie osvojiť prácu s myšou. Základné rozloženie a používanie klávesnice je možné vysvetliť prostredníctvom aplikačného programu Poznámkový blok. Po zvládnutí týchto elementárnych záležitostí vyučujúci môže nadväzovať na nastavenie pracovnej plochy, tvorbu a správu priečinkov v operačnom systéme. Pozornosť treba venovať aj iným aplikačným programom operačného systému, napr. kalkulačka, ale aj zábave, napr. Solitare, karty a podobne. Vyučujúci by mal túto časť doplniť aj o praktické cvičenia v práci s multifunkčným zariadením (tlačiareň, skener, kopírka). Po preverení zvládnutia týchto východiskových zručností môžeme rozvíjať znalosti a zručnosti seniorov v jednotlivých aplikačných programoch.

Základy používania textového editora MS Word by mali naučiť seniorov zvládnuť napísať a naformátovať text, vložiť tabuľku, ilustráciu, uložiť a vytlačiť dokument. Vyučujúci prostredníctvom vizuálnej techniky, dataprojektora, demonštruje vkladanie a formátovanie textu a ilustrácií. Vhodné je výklad doplniť o opakovacie cvičenia z reálnej praxe. Avšak tempo výkladu nesmie byť rýchle. Medzi základné zručnosti patrí: nastavenie rozloženia dokumentu (okraje, orientácia, veľkosť), písanie a formátovanie textu (typ písma, veľkosť, rez, farba a zvýraznenie písma), zarovnanie odseku, využitie

odrážok a číslovania, vloženie a formátovanie tabuľky (vloženie, modifikácia – rozmery riadkov a stĺpcov, podfarbenie bunky a podobne), vloženie a modifikovanie obrázkov (z clipartu, zo súboru). Pozornosť musí vyučujúci venovať uloženiu dokumentu, vykonaniu zmien a tlači dokumentu.

Internet a e-mailová komunikácia je považovaná seniormi za najdôležitejšiu a najzaujímavejšiu časť vzdelávania. Seniori chcú využívať internet a e-mailovú komunikáciu, aby prekonalí prekážky v komunikácii a socializovali sa. Vhodným didaktickým prostriedkom je internet, ktorý predstavuje moderný komunikačný nástroj, zásadným spôsobom mení a uľahčuje spôsob komunikácie medzi ľuďmi, odstraňuje geografické bariéry a skracuje vzdialenosti. Internet je nevyčerpatelným zdrojom informácií a poučenia o všetkom, čím sa ľudia na celom svete zaoberajú. Možno ho považovať za najväčší svetový trh tovarov, informácií a služieb. Seniorom tak umožňuje komunikovať s blízkymi a udržuje ich informovanými. Učiteľ by mal vhodným spôsobom vysvetliť použité vybraného internetového prehliadača (Internet Explorer – resp. Edge, Mozilla, Google Chrome), orientáciu vo webovom prehliadači a princíp zadávania domény. Dôležitým prvkom výučby je zaradenie prieskumného stroja Google. Vyučujúci musí na konkrétnych príkladoch vysvetliť princíp zadávania rešeršnej požiadavky do vyhľadávača a indexáciu jednotlivých výsledkov. Následne demonštruje vyhľadávanie vybraných stránok a pohyb v sieti internet. V rámci týchto hodín sa otvára priestor na prepojenie obsahu minulých hodín v kombinácii s tými súčasnými (internet – textový editor Word). Senior by mal zvládnuť uložiť a prekopírovať obrázok z internetu do dokumentu programu Word. Zaujímavou didaktickou pomôckou je využitie:

- aplikácie Google maps, kde seniori aj prostredníctvom 3D pohľadov môžu prejsť vybrané obce a trasy,
- internetovej stránky Youtube – videá a hudba,
- stránok zameraných na záľuby seniorov (Varecha, správy z domova a zo sveta, Bazoš, Wikipédia, Vtipy, Krížovky, informácie o obci, farnosti a pod.).

Ďalšou veľmi dôležitou časťou vzdelávania je princíp a funkcionálnosť e-mailovej komunikácie. Odporúčame využiť možnosti e-mailovej schránky Gmail. Vyučujúci musí vysvetliť podstatu e-mailovej komunikácie a e-mailovej adresy. Separátne definovať a demonštrovať možnosti napísania, prečítania, odpovedania, preposlania a odstránenia správy. Vyučujúci by mal zvoliť možnosť individuálnej práce seniorov, tak aby komunikovali prostredníctvom e-mailu v rámci študijnej skupiny. Po ich úspešnej komunikácii by mal doplniť výklad o pridanie prílohy do správy a uloženie, prebranie prílohy z mailu, kopírovanie webovej adresy a pridanie do správy. Seniori majú riešiť aj komplexné zadania: napr. prečítanie si mailu so zadáním, vytvorenie textového dokumentu a poslanie riešenia na vybranú mailovú adresu.

Po zvládnutí mailovej komunikácie je vhodné zaradiť do výučby aplikačný komunikačný program Skype, ktorý predstavuje hlasovú komunikáciu, video komunikáciu a chatovanie. Predovšetkým seniori pri využívaní tohto programu môžu byť neustále v kontakte so svojimi blízkymi. Obsahom tejto problematiky je vytvorenie konta, pridanie kontaktov, princíp a ukážky chatovania, hovoru a videohovoru.

4.1.4 Zvládnutie základov výučby IKT a ďalšie námety na vzdelávanie

Zaradením vybranej problematiky a použitím vhodnej pedagogickej metódy pri výučbe sa zdokonalí základná myšlienka výučby informatiky, ktorou je naučiť seniorov základným pojmom, postupom a prostriedkom informačno-komunikačných technológií; odstránenie strachu, bariér, predsudkov pred novými technológiami, budovanie informačnej spoločnosti a kultúry prostredníctvom výchovy k efektívnemu používaniu prostriedkov informačnej spoločnosti s rešpektovaním právnych, etických zásad používania informačno-komunikačných technológií. Po zvládnutí elementárnych zručností informačno-komunikačných technológií je možné rozšíriť výučbu o tému sociálnych sietí, nové aplikačné programy, prácu so smart zariadeniami a prehliť vedomosti a zručnosti v už absolvovaných moduloch. Vzdelávanie v jednotlivých moduloch musí prebiehať s dôrazom na praktickú výučbu, ktorá umožní účastníkom aplikovať jednotlivé vedomosti v praxi. Tento hlavný cieľ vzdelávania je možné dosiahnuť len správnymi prepojením a využitím všetkých prvkov modelu výchovno-vzdelávacieho procesu. Aktívne zapájanie sa do rozličných vzdelávacích aktivít dáva seniorom možnosť udržiavať sa pri životnej aktivite, naplňovať zmysel života, predávať širokej verejnosti svoje vedomosti, životné skúsenosti prospešné pre ostatných obyvateľov.

4.2 Projektové vzdelávanie vo výučbe Sakrálneho umenia

Dôkazom všestranného využitia projektového vzdelávania je aj jeho aplikácia do výučby sakrálneho umenia. Projektové vyučovanie je tvorivejšie ako tradičné a prináša do procesu väčšiu pozornosť a koncentráciu. Dokáže tak nenásilnou a zábavnou formou prostredníctvom zážitkov a zmyslového vnímania odovzdať poznatky vzdelávanému aj v rámci čisto teoretických predmetov ako je napríklad Sakrálne umenie. Lektor sa snaží zapojiť seniorov do výučby prostredníctvom spoločných činností a praktických cvičení. Organizáciu vyučovacích hodín znázorňujú nasledujúce podkapitoly.

4.2.1 Organizačná schéma vyučovacej jednotky

<u>Názov vyučovacej jednotky:</u>	Kult Panny Márie v ľudovom výtvarnom umení
<u>Cieľ vyučovacej jednotky:</u>	Predstaviť najčastejšie mariánske motívy v ľudovom výtvarnom prejave
<u>Časová dotácia:</u>	60 min.
<u>Kľúčové kompetencie:</u>	Riešenie problémovej úlohy

<u>Organizačné formy:</u>	Vyučovacia hodina
<u>Metódy práce:</u>	Analýza obrazových prameňov, metóda priamej skúsenosti, výklad, rozhovor
<u>Didaktická technika/pomôcky:</u>	Notebook, písomný a obrazový materiál
<u>Spätná väzba/hodnotenie výkonu seniorov:</u>	Hodnotíme aktívne zapájanie sa do diskusie.

4.2.2 Štruktúra vyučovacej jednotky

1. Organizačná fáza

Oboznámenie seniorov s priebehom vyučovacej jednotky, jej cieľmi a výstupom, ktorý bude hodnotený.

2. Motivačná fáza

Využijeme motivačné otázky: Aké patrocínium má topolčiansky kostol? Máme v Topolčanoch aj iné objekty súvisiace s úctou k Panne Márii? Poznáte román Laca Zrubca Ranil tvár ženy, ktorého dej sa odohráva v Topolčanoch?

3. Recepčno–informačná fáza

Slovenskí veriaci sú označovaní ako horliví ctitelia Panny Márie a šíritelia jej úcty. Mariánsky kult vznikol v Byzantskej ríši, odkiaľ ho na naše územie priniesli sv. Cyril a Metod. Mariánsky kult sa prehlbil v čase tatárskeho vpádu v roku 1241 a po víťazstve Turkov pri Moháči v roku 1526. Naším najvýznamnejším mariánskym pútnickým miestom je Šaštín, kde bol v roku 1762 konsekrovaný chrám, ktorý je v súčasnosti národnou bazilikou Slovákov. V roku 1966 vyhlásil pápež Pavol VI. Sedembolestnú Panu Máriu za hlavnú patrónku Slovenska. V ľudovom výtvarnom prejave sa stretávame s viacerými mariánskymi témami:

- *Immaculata - Nepoškvrnené počatie Panny Márie,*
- *Madona – Mária s malým Ježišom v náručí (Matka s dieťaťom),*
- *Pieta – Mária s mŕtvym Ježišom v náručí.*

4. Tvorivá fáza

V našom kultúrnom okruhu rozoznávame šaštínsky, nitriansky, holičský a topolčiansky typ Piety. Následne seniorov rozdelíme do štyroch dvojíc. Každá dvojica dostane obrazový materiál a úlohu.

Tvorivá činnosť pozostáva z niekoľkých aktivít:

1. dvojica si bude všímať typické znaky šaštínskej Piety,
2. dvojica si bude všímať typické znaky nitrianskej Piety,
3. dvojica skupina si bude všímať typické znaky holičskej Piety,
4. dvojica skupina si bude všímať typické znaky topolčianskej Piety,

Spoločná úloha pre všetky dvojice: identifikovať dané typy zobrazení (Immaculata, Pieta, Madona) vo svojom okolí, napr. na námestí, na cintoríne, prícestné sochy, prícestné kaplnky. Informácie budú seniори čerpať z obrazového materiálu, ktorý budú mať k dispozícii. Na samostatnú prácu budú mať cca 10 min.

5. Záverečná fáza

Po uplynutí časového limitu určeného na samostatnú prácu, každá dvojica odprezentuje svoje zistenia. Nasleduje diskusia a priestor na otázky. Lektor zhodnotí prácu seniorov, ich iniciatívu pri spracovaní informácií i záverečnú prezentáciu nimi zhromaždených informácií. Na záver lektor zhrnie podstatné fakty a súvislosti.

V. PROJEKTOVÉ PRÁCE ÚČASTNÍKOV VZDELÁVANIA

Na základe získaných poznatkov a skúseností seniori v rámci jednotlivých vzdelávacích programov vypracovávali svoje projektové práce na rôzne témy, ktoré im zadali ich lektori. Projekty spracovávali individuálne alebo v skupinách a práve táto posledná kapitola ponúka názornú ukážku individuálnej práce a kolektívnej práce seniorov, pri spracovávaní ktorých vychádzali z teórie projektového vzdelávania.

5.1.Názorná ukážka individuálnej práce z projektového vzdelávania

Láska k mojím vnúčatám verus láska k mojím deťom

Najkrajšie dary v mojom živote, ktoré som dostala sú moje tri vnúčatá, štvrtý chlapec je na ceste a narodí sa v mesiaci októbri, v tom čase máme narodeniny i my s dedkom (manželom). Láska je najúžasnejší a najkrajší cit na svete láska rodičovská, partnerská, súrodenecká láska k svojim vlastným deťom, o ktorej si každý myslí, že je tá najkrajšia na celom svete. No keď slávite životné jubileum 50 rokov a príde Vám gratulovať na rukách vašej dcéry i malá vnučka Alicka už nepotrebujete žiadne veľké dary – už je tu sladké voňavé bábätko. Dnes je to pekná slečna, ktorá je prijatá na strednú školu, výborne sa učí a máme s nej veľkú radosť.

Roky plynú a do rodiny od mladšej dcéry pribudol (2008) i vnúčik Borisko v tomto čase malý šikovný prváčik, plný lásky, ktorú naozaj vie rozdávať. V škole usilovný jednotkár. Môžem povedať, že je to všestranný mladý muž. Má rád prírodu, zvieratá a v poľnohospodárskych strojoch sa vyzná lepšie ako dospelý.

O dva roky neskôr do rodiny pribudol ďalší mládenec Danielko. Narodil sa na sv. Valentína. Je to samouk, usmievavý škôlkár, dobrý spevák a tanečník – veľmi ľúbi svojich rodičov, veľkú sestru a láskou nešetrí ani pri starých rodičoch, skrátka je to slniečko do našich seniorských rokov.

Naše vnúčatá milujeme z celého srdca a niekedy musíme konštatovať, že vajce je múdrejšie ako sliepka. Zo skúsenosti viem, že veľa raz tieto krásne vnúčatá vás upozornia ako sa máme správať, všetko si zapamätajú a nezabudnú pripomenúť či pochváliť.

Cieľom nášho života je lásku prijímať a rozdávať a len tešiť sa z nášho mladšieho seniorského života naplneného radosťou. Nakoniec môžem len konštatovať, že čo sme v našom živote odovzdali naším dcéram a vnúčatám sa nám vracia a že patríme medzi šťastných starých rodičov.

Marta Mošaťová

5.2.Názorná ukážka skupinovej práce z projektového vzdelávania

Geneticky modifikované potraviny

ÚVOD

Geneticky modifikované (GM) potraviny sú ďalším experimentom s nepredvídateľnými účinkami na ľudské zdravie a životné prostredie. Napriek tomu sa GM prísady objavujú v našom jedle bez adekvátneho zaručenia ich bezpečnosti. A to napriek tomu, že väčšina spotrebiteľov s tým nesúhlasí.

GM potraviny sa testujú so svojím ekvivalentným náprotivkom. To znamená, že napr. GM sója sa porovnáva s prírodne vypestovanou sójou, a keď sa medzi nimi nenájde žiaden rozdiel, GM sója je v poriadku.

Geneticky modifikované organizmy(GMO) sú organizmy, ktorých genetická informácia bola pozmenená metódami génového inžinierstva, teda v laboratóriu, pričom rovnakú modifikáciu by nemohli získať prirodzeným spôsobom napr. šľachtením.

Kvasnice, ktoré boli geneticky modifikované tak, aby sa u nich zlepšilo alkoholové kvasenie, mali nepredvídateľnú až tridsaťnásobnú koncentráciu acetylformaldehydu v porovnaní s kontrolným druhom, u ktorého sa genetické modifikácie neprevádzali.

CIELE

- A) GM potraviny -je bezpečné ich jesť?
- B) Deti ohrozené GM potravinami.
- C) Geneticky modifikovaná sója.
- D) Zistiť pomocou ankety ako sú ľudia oboznámení s GM potravinami.

METÓDY A POSTUPY

V práci sme využívali informácie z internetu, encyklopédií a rozprávali sme sa s biochemičkou. Poslednú úlohu sme riešili formou dotazníka, ktorý sme dali 17 ľuďom v rôznom veku. Chceli sme zistiť, či sú dostatočne informovaní o modifikovaných potravinách.

Otázky uvedené v dotazníku:

- otázka: Viete, čo sú GM potraviny?
- otázka: Myslíte si, že GM potraviny sú bezpečné?
- otázka: Domnievate sa, že pestovanie GM potravín škodí prírode?
- otázka: Myslíte si, že konzumácia GM potravín škodí zdraviu?

VÝSLEDKY A ZISTENIA

A) GM potraviny aj na Slovensku – reakcie obyvateľov

GMP – je bezpečné ich jesť?

Podľa európskeho prieskumu verejnej mienky z marca 2003, väčšina Európanov nepodporuje geneticky modifikované potraviny, pričom tieto sú hodnotené ako nepotrebné a príliš riskantné pre spoločnosť.” Rovnako sa vyjadrili aj spotrebitelia v SR. Prieskum verejnej mienky realizovaný v októbri 2001 na vzorke 1013 respondentov uvádza, že až 88% opýtaných odpovedalo, že by pri kúpe alebo konzumácii potravín dalo úplne alebo skôr prednosť prirodzeným potravinám pred potravinami geneticky pozmenenými.

Postup genetických modifikácií je nepresný a náhodný, čo môže mať nepredvídateľné a nezámerné dopady. Vložené gény môžu narušiť funkciu pôvodných génov, môžu byť v novom prostredí nestabilné alebo môžu fungovať inak, ako sa očakáva.

Genetické modifikácie môžu ovplyvniť potravinovú nezávadnosť dvoma spôsobmi:

- narušenie génov alebo ich nestabilita môžu viesť k vytvoreniu nových toxínov,
- nová bielkovina produkovaná cudzím génom môže spôsobiť alergiu alebo toxicitu.

GM potraviny na trhu

Kvasnice, ktoré boli geneticky modifikované tak, aby sa u nich zlepšilo alkoholové kvasenie, mali nepredvídateľnú až tridsaťnásobnú koncentráciu acetylformaldehydu v porovnaní s kontrolným druhom, u ktorého sa genetické modifikácie neprevádzali.

GM kukurica StarLink firmy Aventis, ktorá je odolná proti hmyzu, sa pestovala v USA od roku 1998. Tento typ kukurice však bol schválený len ako krmivo pre zvieratá a k priemyselným účelom. V

- COOP Jednota
- TESCO

- Kaufland

- Nestlé
- Opavia

B) Deti ohrozené GM potravinami

Britská Kráľovská spoločnosť nedávno zistila, že alergie spôsobené GM potravinami sa častejšie prejavujú u detí. Bolo zistené, že alergie sa prejavujú u dospelých v počte 1-2% a u detí v počte 6-8%. Kráľovská spoločnosť tiež uznala, že kojenci a deti sú citlivé na škodlivé vplyvy zmien živín v strave.

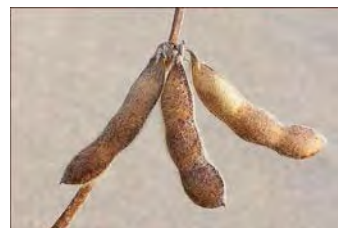
Správa odporúča, aby geneticky modifikované zložky v potravinách, ako je detská výživa, „boli skúmané s najvyššou prísnosťou“.

Ovocné džúsy – Americké ministerstvo poľnohospodárstva našlo v 70% analyzovaných vzorkách džúsov pesticídy, išlo hlavne o jablkové šťavy – 98% a broskyňové šťavy – 96%. Pesticídové zložky sa počas výrobného procesu ovocných štiav zneškodňujú, niektoré však naďalej pretrvávajú hlavne v dužinách a šupkách plodov.

C) Geneticky modifikovaná sója nie je prirodzenou potravinou

Geneticky modifikovaná (GM) sója firmy Monsanto sa po prvýkrát dostala do Európy v jeseni v roku 1996. Tieto sójové bôby nie sú prirodzenou potravinou. Boli pozmenené spôsobom, aký v prírode nie je mysliteľný. Vložili sa do nich cudzie gény z baktérie, vírusu a petúnie.

D) Zistiť pomocou ankety, ako sú ľudia oboznámení s GM potravinami

Respondenti pracovali samostatne a anonymne.

Otázky uvedené v dotazníku:

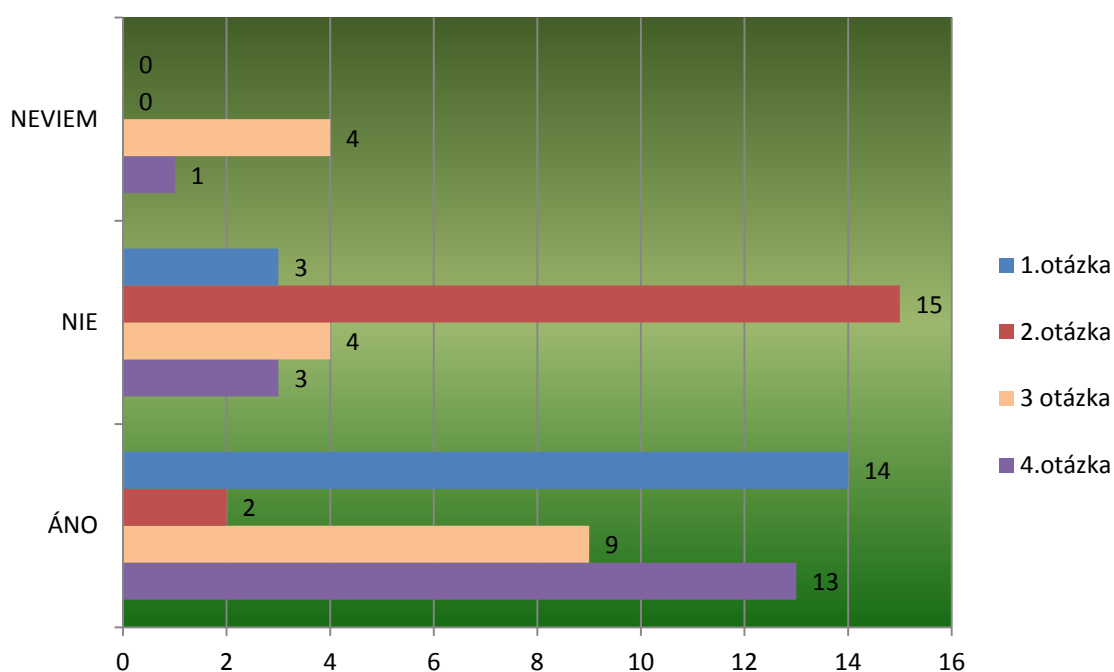
- 1. otázka: Viete, čo sú GM potraviny?
- 2. otázka: Myslíte si, že GM potraviny sú bezpečné?
- 3. otázka: Domnievate sa, že pestovanie GM potravín škodí prírode?
- 4. otázka: Myslíte si, že konzumácia GM potravín škodí zdraviu?

Respondenti pracovali samostatne a anonymne. Výsledky dotazníka sú spracované v nasledujúcej tabuľke a grafe.

Tabuľka: Percentuálne zastúpenie odpovedí v dotazníku.

Otázka v dotazníku	Odpoveď áno		Odpoveď nie		Odpoveď neviem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
1. otázka: Viete, čo sú GM potraviny?	14	82,35	3	17,65	0	0%
2. otázka: Myslíte si, že GM potraviny sú bezpečné?	2	11,76	15	88,24	0	0%
3. otázka: Domnievate sa, že pestovanie GM potravín škodí prírode?	9	52,9	4	23,55	4	23,55
4. otázka: Myslíte si, že konzumácia GM potravín škodí zdraviu?	13	76,47	3	17,65	1	5,88

Graf: Početné zastúpenie odpovedí v dotazníku.

ZÁVER

Geneticky modifikované organizmy sú dnes často spomínané najmä v súvislosti s geneticky modifikovanými plodinami (napr. GM kukurica), avšak to je len veľmi malá časť ich využitia. Oveľa širšiu paletu ich využitia tvoria aplikácie v potravinárskom a najmä farmaceutickom priemysle, a tiež pri získavaní nových poznatkov z oblastí biológie a medicíny.

Dlhodobé následky konzumácie GM potravín na zdravie človeka ešte nie sú známe (neskúmajú sa), ale kojenci a deti sú zvlášť zraniteľné voči alergiám a zmenám v zložení stravy. Sú považované za „**vysoko rizikovú skupinu**“ z hľadiska sledovania dopadov po uvedení produktu na trh, a napriek tomu sa žiadne sledovanie dospelých ani detí neprevádza.

Prácou sme chceli oboznámiť verejnosť s geneticky –modifikovanými potravinami. Je dôležité, aby ľudia poznali vlastnosti potravín, ktoré jedia. V dnešnej dobe sa každý musí starať o svoje zdravie sám, vyberať si medzi rôznymi potravinami.

VI. ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Kapitola I. Pedagogika a psychológia vzdelávania seniorov

ČORNANIČOVÁ, R. 1998. *Edukácia seniorov*. Bratislava: 1998

ČORNANIČOVÁ, R. 2000. *Obohacovanie života starších ľudí edukačnými aktivitami II*. Bratislava: 2000

GRÁC, J. 1994. *Edukácia v starobe jako životný program optimizmu*. Bratislava: 1994

LITOMERICKÝ, Š. 1992. *Geriatra pre sestry*, Martin: OSVETA 1992, s. 19, 20.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. 2000. *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 179

HARTL, P. 2004. *Stručný psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Portál, 2004, s. 74.

HATÁR, C. 2008. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. 1. vyd. Nitra: EFFETA, 2008, s. 67, 71, 76,82

HAŠKOVCOVÁ, H. 1990. *Fenomén stáří*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990, s. 144, s. 145, s. 148.

HRAPOVÁ, N. 2000. *Učebné texty pre študujúcich na univerzite tretieho veku*. 1. vyd. UK, 2000, s.6

MARCINKOVÁ, D. HROZENSKÁ, M. VAŇO, I. 2005. *Vybrané kapitoly z gerontológie*, Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF, 2005, s. 18.

MATOUŠEK, O. 2003. *Slovník sociální práce*, 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 73.

MÜHLPACHR, P. 2004. *Gerontopedagogika*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004, s.139.

NAKONEČNÝ, M. 1997. *Motivace lidského chování*. 1.vyd. Praha: Academia, 1997, s. 27

PRUSÁKOVÁ, V. 1994. *Osobitosti vzdelávania ľudí staršieho veku*. Bratislava: 1994

ŠERÁK, M. 2009. *Zájmové vzdelávání dospělých*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 194.

TRČA, S. 1987. *Cesty k dlouhověkosti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1987, s.159, 162.

Tretie stredoeurópske sympóziu o sociálnej gerontológii. *Starostlivosť o starých ľudí v transformujúcich sa krajinách*, Bratislava: Charis, 1996, s. 101.

Kapitola II. Projektové vzdelávanie v praxi

AUSTIN, J. D. - HIRSTEIN, J. - WALEN, S. 1997. Integrated mathematics interfaced with science. In School Science and Mathematics. 97 (1), p. 45–49.

BABIAKOVÁ, S. - ĎUROŠOVÁ, E. 2007. Inovatívna pedagogická koncepcia - Integrované tematické vyučovanie. Príspevok na konferencii Rozwijanie zdolnosci uczenia sie. UKW, Bydgoszcz, Polsko, 16. marec 2007.

BARAB, S. A. - LANDA, A. 1997. Designing effective interdisciplinary anchors. In Educational Leadership. 54(6), p.52–58.

BARTOŠ, J. 2003. Teória a prax didaktiky. Žilina : vydavateľstvo žilinskej univerzity – EDIS, 2003. 384 s. ISBN 80 – 8070 – 130 – X.

COUFALOVÁ, J. 2006. Projektové vyučování pro první stupeň základní školy. Praha : Fortuna, 2006. 135 s. ISBN 80-7168-958-0.

CHURCH, R. L. - SEDLAK, M. W. 1976. Education in the United States: An interpretative history. New York : Free Press.

CREMIN, L. A. 1961. The transformation of the school: Progressivism in American education, 1876-1957. New York : Knopf.

DEWEY, J. 1916. Democracy and education. The middle works of John Dewey (Vol. 9). Carbondale: Southern Illinois University Press.

DEWEY, J. 1933. How we think: A restatement of the relation of reflective thinking to the educative process. The later Works of John Dewey (Vol. 8). Carbondale: Southern Illinois University Press, p. 105-352.

DEWEY, J. 1938. Experience and education. The later works of John Dewey (Vol. 13). Carbondale: Southern Illinois University Press, p. 1-62.

DRAKE, S. - BURNS, R. 2004. Meeting Standards through Integrated Curriculum. Publisher: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD), 1703 North Beauregard Street, Alexandria, VA 22311. ISBN-0-87120-840-7.

LOEPP, F. L. 1999. Models of Curriculum Integration. In The Journal of technology studies. Volume XXV, Number 2, Summer/Fall 1999.

GOODSON, I. F. - MARSH, C. J. 1996. Studying school subjects: A guide. London : Falmer Press, 1996.

GOODSON, I. 1992. Studying school subjects, Curriculum Perspectives 12(1), p. 23 – 26.

HARGREAVES, A. - EARL, L. - MOORE, S. - MANNING, S. 2001. Learning to change: Teaching beyond subjects and standards. San Francisco: Jossey-Bass.

HARGREAVES, A. - EARL, L. - RYAN, J. 1996. Schooling for change: Reinventing education for early adolescents. London : Falmer.

HART, L. A. 1992. „Anchor" Math: The Brain Compatible Approach to Learning. Books of Educators.

HART, L.A. 1983. Human Brain and Human Learning. Arizona : Books of Educators.

JACOBS, H. H. 1989. Interdisciplinary curriculum: Design and implementation. Alexandria, VA : Association for Supervision and Curriculum Development.

JENSEN, E. 1998. Teaching with the brain in mind. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

KAIN, D. L. 1993. Cabbages and kings: Research directions in integrated/interdisciplinary curriculum. In The Journal of Educational Thought. 27(3), p. 312–331.

KILPATRICK, W. H. 1918. The project method. Teachers College Record, 19, p. 319-335.

KILPATRICK, W. H. 1925. Foundations of method: Informal talks on teaching. New York: Macmillan.

KILPATRICK, W. H. 1927. School method from the project point of view. M. B. Hillegas (Ed.). The Classroom Teacher Chicago: Teacher Inc., p. 203-240.

KILPATRICK, W. H. 1935. Die projekt-methode. P. Petersen (Ed.), Der Projekt-Plan: Grundlegung und Praxis von John Dewey und William Heard Kilpatrick Weimar: Böhlau. s. 161-179.

KLIEBARD, H. 1986. The struggle for the American curriculum, 1893-1958. Boston, MA: Rutledge & Kegan Paul.

KNOLL, M. 1992. John Dewey und die project methode: Zur aufklärung eines mißverständnisses. Bildung und Erziehung, 45, s. 89-108.

KNOLL, M. 1993. Die projekt methode –ihre entstehung und rezeption: Zum 75. Jahrestag des Aufsatzes von William H. Kilpatrick. Pädagogikundschulalltag, 48 s., 338-351s.

PUPALA, B. - HELD, Ľ. 2007 Mentálne hranice kurikulárnej reformy. In: Ako sa učitelia učia? Zborník referátov z medzinárodnej konferencie. Prešov : FHPV PU, MC Prešov, OZ Učenie bez hraníc 2007, s. 226-230. ISBN 978-80-8045-493-7.

SKALKOVÁ , J. 2007. Obecná didaktika. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

VALENTA, J. - KASÍKOVÁ, H, a kol. 1993. Pohledy: projektová metóda ve škole a za školou. Praha : IPOS ARTAMA. 1993. ISBN 80–7068–066–0.

VARIS, G. F. 1991. Integrated curriculum in historical perspective. In Educational Leadership. 49(2), p. 14–15.

WOLF, P. - BRANDT, R. 1998. What do we know from brain research? In Educational Leadership. 56(3), p. 8–13.

ŽOLDOŠOVÁ, K. 2010. Implementácia konštruktivistických princípov prírodovedného vzdelávania do školských vzdelávacích programov MŠ a 1. stupňa ZŠ. Rokus: Prešov. 262 s. ISBN 978-80-89510-00-9.

Kapitola IV: Využitie projektového vzdelávania vo výučbe

PETLÁK, E. 2000. Pedagogicko-didaktická práca učiteľa. Bratislava : Iris, 2000. 118 s. ISBN 80-89018-05-X

Štátny pedagogický ústav. 2008. Štátny vzdelávací program Informatika. Príloha ISCED 2.[online]. Statpedu : Bratislava, 2008. [cit.2013.03.23.]. Dostupné na internete: www.statpedu.sk

http://www.blumental.sk/casopis/rok_2000/9-2000/cl08-2.htm[cit. 3. 1. 2015]

GÉCIOVÁ – KOMOROVSKÁ, V.: Ľudový kult svätých patrónov na západnom Slovensku. 1. vyd. Bratislava : Lúč, 2009. ISBN 978-80-7114-778-7

LETZ, R. 2014. Sedembolestná Panna Mária v slovenských dejinách. 1. vyd. Bratislava : Post Scriptum, 2014. ISBN 978-80-89567-29-4

Kapitola V. Projektové práce účastníkov vzdelávania

www.Greenpeace.sk

www.beauty.sk

www.euractiv.sk

www.wikipedia.sk

www.referaty.sk

Vydalo: Mesto Topoľčany, 2015
Vydanie: prvé
Autori: PaedDr. Martina Mazáňová, PhD., Ing. Vladimír Bolek, PhD., PhDr. Katarína Beňová,
Ing. Veronika Ondrušová, RNDr. Vladimír Grežo
Grafika: Mgr. Norbert Krištof
Tlač: Prima-Print, a.s., Tovarníky

Publikácia neprešla jazykovou korektúrou.

Táto publikácia bola spracovaná v rámci samostatne dopytovo orientovaného projektu „Podpora aktívneho starnutia cestou rozširovania vedomostí a zručností gradujúcich kvalitu života seniorov“, ktorého realizácia vo výške 128 007,48 € bola spolufinancovaná z 85 % z Európskeho fondu sociálneho rozvoja, z 10 % zo štátneho rozpočtu a vo výške 5 % z rozpočtu mesta Topoľčany.

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť
Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

